

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ขบวนการ และขบวนการโต้กลับ: งานวิชาการตามจารีตการศึกษาแบบ
ขบวนการทางสังคมและการเมืองในระดับสากล (บทสำรวจเบื้องต้น)*

เอกพลณัฐ ญัฐพัถนันท์**

บทคัดย่อ: บทความนี้มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การนำเสนอพัฒนาการ สถานภาพ ประเด็นสำคัญและข้อถกเถียงต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้องค์ความรู้ระดับสากลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่ใช้แนวทางการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมในการศึกษา “ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ขบวนการและขบวนการโต้กลับ” โดยเริ่มต้นด้วยการนำเสนอ การทบทวนวรรณกรรมของนักวิชาการคนสำคัญของจารีตการศึกษาลักษณะนี้ ทั้งที่เป็นนักวิชาการรุ่นบุกเบิกและนักวิชาการร่วมสมัย ก่อนที่จะปิดท้ายบทความด้วยการนำเสนอกรณีศึกษาที่น่าสนใจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษาดังกล่าวข้างต้นในบริบททางสังคมและการเมืองของไทยในปัจจุบัน เพื่อแสดงให้เห็นถึงที่มา ความสำคัญของปัญหาและประโยชน์ทางวิชาการที่จะได้รับจากการศึกษากรณีตัวอย่างดังกล่าว อันจะนำมาสู่การขยายขอบเขตและอุดช่องว่างทางวิชาการด้านรัฐศาสตร์ของไทย

คำสำคัญ: รัฐ, ขบวนการ, ขบวนการโต้กลับ, แนวทางการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคม, การเมืองแห่งการต่อสู้

Abstract: This article aims to present the development, status, crucial issues and debates about the international body of knowledge of the social movement approaches from past to present which study about the “interactions between state, movements and countermovements.” I will begin with the literature reviews of the both of the founders and contemporary scholars. Then I will end this article with the presentation of my interesting case study about this topic which is under the current social and political context of Thailand for showing that the cause, significance and contributions of that case study will bring the expansion to the boundary of Thai political science study and fill the gap of Thai political science study.

Keywords: State, Movements, Countermovements, The Social Movement Approaches, Contentious Politics

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาเอกของผู้เขียนเรื่อง “ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ขบวนการและขบวนการโต้กลับ: กรณีศึกษาการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดง ตั้งแต่ปี 2549-2553,” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์ดุสิตบัณฑิตยศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประเภทบัณฑิตศึกษา ประจำปี 2555 ของ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และทุน 90 ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช รุ่นที่ 18 ครั้งที่ 2/2555

** นิสิตระดับปริญญาเอก (Ph.D. Candidate) คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และอาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์
email: dikaiosyne.thisismytelos@gmail.com และ ekpon_s@hotmail.com

1. บทนำ

สิ่งที่ผู้เขียนนำเสนอในบทความนี้มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การนำเสนอพัฒนาการ สถานภาพ ประเด็นสำคัญ และข้อถกเถียงต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้องค์ความรู้ระดับสากลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่เริ่มต้นจากการใช้แนวทางการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคม (social movement approaches) ไปสู่การใช้แนวทางการวิเคราะห์การเมืองแห่งการต่อสู้ (Contentious Politics) ในการศึกษา “ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ขบวนการและขบวนการโต้กลับ” โดยผู้เขียนเริ่มต้นจาก การทบทวนวรรณกรรมของนักวิชาการคนสำคัญของจารีตการศึกษานี้ ทั้งที่เป็นงานวิชาการระดับบุกเบิกขึ้นสำคัญและงานต่อ ยอดองค์ความรู้ของนักวิชาการร่วมสมัย ซึ่งผู้เขียนได้แบ่งออกเป็น 2 หัวข้อใหญ่ๆ คือ หัวข้อแรก งานวิชาการที่ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ขบวนการทางสังคม และหัวข้อที่สอง งานวิชาการที่ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ขบวนการ-ขบวนการโต้กลับ ก่อนที่จะปิดท้ายบทความด้วยการนำเสนอกรณีศึกษาที่ผู้เขียนสนใจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ในหัวข้อ ตัวอย่างประเด็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ขบวนการและขบวนการโต้กลับที่น่าสนใจภายใต้บริบทสังคมและการเมืองไทยปัจจุบัน และบทสรุป เพื่อแสดงให้เห็นถึงที่มา ความสำคัญของปัญหาและประโยชน์ทางวิชาการที่จะได้รับจากการศึกษากรณีตัวอย่างดังกล่าว อันจะนำมาสู่การขยายขอบเขตและอุดช่องว่างทางวิชาการด้านรัฐศาสตร์ของไทย ที่สนใจการศึกษาขบวนการทางสังคมด้วยแนวการวิเคราะห์ขบวนการขบวนการทางสังคม แต่ด้วยเหตุที่บทความนี้มีจุดมุ่งหมายจำกัดอยู่ที่การนำเสนอพัฒนาการ สถานภาพ ประเด็นสำคัญ และข้อถกเถียงในระดับเบื้องต้นขององค์ความรู้ทางด้านนี้เท่านั้น ผู้เขียนจึงขออนุญาตไม่กล่าวถึงประเด็นถกเถียงทางด้านทฤษฎีขบวนการทางสังคมและการเมือง ซึ่งถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับพัฒนาการของการศึกษาที่นำเสนอในบทความนี้อย่างมากเช่นกัน ดังนั้น ผู้อ่านบทความนี้ ควรมีพื้นฐานความรู้ทางด้านทฤษฎีและแนวคิดพื้นฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคม ดังเช่น ทฤษฎีการระดมทรัพยากร (resource mobilization theory) ทฤษฎีกระบวนการทางการเมือง (political process theory) และทฤษฎีการสร้างกรอบประเด็นทางวัฒนธรรม (cultural framing theory) แต่ด้วยข้อจำกัดของพื้นที่บทความและขอบเขตจุดมุ่งหมายของบทความที่ผู้เขียนกำหนดไว้ จึงทำให้ผู้เขียนไม่สามารถกล่าวถึงรายละเอียดในบทความนี้ได้ แต่ผู้สนใจศึกษาสามารถค้นคว้าเพิ่มเติมได้จากบทความชิ้นอื่นๆของผู้เขียน ที่ได้กล่าวถึงประเด็นทางทฤษฎีและพลวัตที่เกิดขึ้นภายในแนวการวิเคราะห์นี้อย่างละเอียดเป็นการเฉพาะ¹ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจบทความนี้ได้ดียิ่งขึ้น

2. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง: งานวิชาการที่ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ขบวนการ-ขบวนการโต้กลับ

การศึกษาทางด้านขบวนการสังคมในระยะเริ่มแรก ยังคงให้ความสำคัญกับการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการกับรัฐเป็นหลัก จึงละเลยความสำคัญในการศึกษาขบวนการโต้กลับ จนกระทั่งมีงานวิชาการจำนวนหนึ่งที่บุกเบิกการศึกษาเกี่ยวกับขบวนการโต้กลับ และแสดงให้เห็นว่าขบวนการโต้กลับเป็นปัจจัยสำคัญ

¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก เอกพลณัฐ ญัฐพัชร์นันท์, “การเปลี่ยนผ่านกระบวนการทัศน์ภายในแนวการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคม?” *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์* 2, 1 (2554), หน้า 82-110. และ เอกพลณัฐ ญัฐพัชร์นันท์, “พลวัตภายในแนวการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคม,” *วารสารสังคมศาสตร์* 43, 1 (มกราคม - มิถุนายน 2556), หน้า 181-204.

อย่างหนึ่ง ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับความสำเร็จและความล้มเหลวในการเคลื่อนไหวของขบวนการหนึ่งๆ การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ขบวนการ-ขบวนการโต้กลับ จึงเริ่มได้รับความสนใจมากขึ้น ขณะเดียวกัน การศึกษาขบวนการทางสังคมด้วยกรอบแนวทฤษฎีวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมแบบเดิมๆ ก็ได้เปลี่ยนแปลงไปสู่ การศึกษาการเมืองแห่งการต่อสู้ (Contentious Politics) ซึ่งมีความกว้างขวางครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองต่างๆ ในตามแนวทางนี้ ผู้เขียนได้นำเสนอพัฒนาการต่างๆ ที่เกิดขึ้นดังกล่าวเอาไว้ดังต่อไปนี้

2.1) งานวิชาการที่ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ขบวนการทางสังคม

นักวิชาการโดยทั่วไปที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับขบวนการทางสังคม มักเริ่มต้นจากประเด็นที่ ขบวนการทางสังคมส่งอิทธิพลต่อรัฐในการเปลี่ยนแปลงทางนโยบายหรือการผลักดันข้อเรียกร้องทางนโยบาย ต่างๆ ของขบวนการทางสังคมที่มีต่อรัฐ หรือไม่ก็มองไปที่ประเด็นที่ ฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐใช้อำนาจรัฐในการปราบปรามขบวนการทางสังคม ทั้งที่ในความเป็นจริง ฝ่ายรัฐเองก็สามารถส่งอิทธิพลต่อขบวนการทางสังคมได้ เช่นเดียวกัน เพราะความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับขบวนการทางสังคมมีลักษณะเป็นปฏิสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่ายที่ กระทำต่อกัน กล่าวคือ ทั้งฝ่ายรัฐและขบวนการทางสังคมต่างก็ส่งอิทธิพลซึ่งกันและกัน มากกว่าที่จะแสดงออกมาในรูปของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้กระทำในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ถูกกระทำเพียงอย่างเดียว

การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับขบวนการทางสังคมระหว่างรัฐกับขบวนการทางสังคม ในงาน วิชาการที่ผ่านมา สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 รูปแบบ² ได้แก่ **รูปแบบแรก คือ งานวิชาการที่ศึกษาการส่งผล สะเทือนของขบวนการทางสังคมต่อรัฐในรูปแบบของการท้าทายรัฐโดยตรงแต่ไม่ก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงในเชิงสถาบัน** งานวิชาการในรูปแบบนี้ถือเป็นการเผยแพร่ออกมามากที่สุด เมื่อ เปรียบเทียบกับการศึกษาผลสะเทือนจากการต่อสู้ของขบวนการทางสังคมรูปแบบอื่นๆ เนื่องจากเป็นประเด็น การศึกษาที่สามารถสังเกตเห็นผลการศึกษาในเชิงประจักษ์ได้ชัดเจนมากที่สุด ดังเช่น การเปลี่ยนแปลงเชิง โครงสร้างสถาบันทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงทางนโยบาย³ การออกกฎหมาย⁴ หรือนโยบายเพื่อตอบสนอง

² ผู้เขียนแบ่งรูปแบบดังกล่าว โดยปรับใช้ฐานความคิดของ Goldstone ที่ได้แบ่งความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการทางสังคมกับ รัฐออกเป็น 2 รูปแบบกว้างๆ ได้แก่ **รูปแบบแรก** รัฐปราบปรามขบวนการทางสังคมซึ่งอาจนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบัน (institutional change) หรือไม่ก็ได้ **รูปแบบที่สอง** คือ การส่งอิทธิพลของขบวนการทางสังคมไปสู่รัฐ ซึ่งเส้นทางการส่ง อิทธิพลดังกล่าว อาจเกิดขึ้นโดยผ่านทางพันธมิตรของขบวนการหรือพรรคการเมือง ที่เกิดขึ้นจากขบวนการทางสังคม (movement spin off) ซึ่งการส่งอิทธิพลดังกล่าวไม่ได้ขึ้นอยู่กับขนาดของขบวนการหรือกิจกรรมทางการเมืองของขบวนการ เท่านั้น แต่ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นๆ ด้วย ดังเช่น ผู้นำรัฐ พรรคการเมือง สาธารณชน ฯลฯ เพราะแต่ละฝ่ายต่างก็พยายามใช้/ ชัดขวางฝ่ายตรงข้าม เพื่อให้เป้าหมายของตนประสบความสำเร็จ ดูรายละเอียดใน Jack A. Goldstone. "Introduction: Bridging Institutionalized and Noninstitutionalized Politics" in Jack A. Goldstone, ed., *States, Parties and Social Movements* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), pp. 20-24.

³ งานวิชาการส่วนหนึ่งที่ศึกษาในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการทางสังคมกับนโยบายสาธารณะในระบบการเมือง แบบประชาธิปไตย งานที่ศึกษาประเด็นการนำนโยบายไปปฏิบัติ และงานที่ศึกษาประเด็นการบังคับใช้กฎหมายนั้นสามารถดู ได้ตามลำดับจาก Paul Burstein, "Social Movements and Public Policy" in Marco Giugni, Doug McAdam, and Charles Tilly, eds., *How Social Movements Matter* (Indianapolis : University of Minnesota , 1999), pp. 3- 21., Kenneth T. Andrews, "Social Movements and Policy Implementation: The Mississippi Civil Rights Movement and the War on Poverty, 1965 to 1971," *American Sociological Review* 66, 1 (February 2001), pp. 71-95. และ Rory McVeigh, Michael R. Welch and Thoroddur Bjarnason, "Hate Crime Reporting as

ข้อเรียกร้องของกลุ่มผู้ประท้วง⁵ ฯลฯ โดยผู้ศึกษาจะให้ความสำคัญกับประเด็นหลักๆ 4 ประการ⁶ ได้แก่ **การระดมทรัพยากร**ซึ่งถูกมองว่าเป็นกุญแจสำคัญในการสร้างผลสะท้อนของขบวนการ การศึกษาที่นำมาสู่ความสำเร็จ ความล้มเหลวและผลสะท้อนของกลุ่มผู้ทำทนายรัฐ ทั้งที่เป็น **การศึกษาปัจจัยภายในขบวนการ** อันได้แก่ กลยุทธ์และเป้าหมายของการรวมตัวกัน รูปแบบของการจัดองค์กรของกลุ่มผู้ประท้วง รวมถึงการตีกรอบประเด็นในการเคลื่อนไหวและการสร้างข้อเรียกร้องต่อฝ่ายตรงข้าม (ซึ่งโดยทั่วไปก็คือฝ่ายรัฐ) และที่เป็น **การศึกษาปัจจัยภายนอกขบวนการ** โดยเน้นไปที่บริบททางการเมือง (political context) หรือโครงสร้างโอกาส (opportunity structure) รูปแบบต่างๆที่มีอยู่⁷ ดังเช่น การดูว่าบรรยากาศทางการเมืองเปิดต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการมากเพียงใด รัฐมีการรวมศูนย์อำนาจการปกครองและการแบ่งแยกอำนาจมากแค่ไหน หรือผู้ศึกษาอาจให้ความสนใจไปที่**การสร้างตัวแบบประนีประนอมทางการเมืองในรูปแบบต่างๆ (political mediation models)** ระหว่างฝ่ายผู้ประท้วงกับฝ่ายรัฐ เพื่อต่อรองผลประโยชน์ของแต่ละฝ่าย⁸

การศึกษาผลสะท้อนในรูปแบบแรกนี้เป็นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐกับขบวนการทางสังคม ซึ่งฝ่ายหลังอยู่ในฐานะของผู้ท้าทายอำนาจรัฐ โดยอาศัยฐานความคิดส่วนใหญ่จากงานบุกเบิกชิ้นสำคัญของ William A. Gamson⁹ ที่กล่าวถึงการศึกษาความสำเร็จและความล้มเหลวของ

---

a Successful Social Movement Outcome,” *American Sociological Review* 68, 6 (December 2003), pp. 843-867.

⁴ ตัวอย่างเช่น งานของ Jo Freeman, *The Politics of Women’s Liberation: A Case Study of An Emerging Social Movement and Its Relation to The Policy Process* (New York: David McKay, 1975).

⁵ ตัวอย่างหนึ่งที่ได้เห็นได้ในกรณีนี้ คือ นโยบายทางด้านสวัสดิการทางสังคมโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับแรงงาน คนยากจนและคนว่างงานนั้นได้รับความสนใจในการศึกษาเป็นจำนวนมาก ดังเช่น งานของ Frances Fox Piven and Richard A. Cloward, *Regulating The Poor: The Functions of Public Welfare*, 2nd ed. (New York: Vintage, 1993)., Frances Fox Piven and Richard A. Cloward, *The New Class War: Reagan’s Attack on the Welfare State and Its Consequences* (New York: Pathenon, 1982). และ Jame T. Patterson, *America’s Struggle Against Poverty 1900-1994* (Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1995). เป็นต้น

⁶ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Edwin Amenta and Neal Caren, “The Legislative, Organizational, and Beneficiary Consequences of State-Oriented Challengers” in David A. Snow, Sarah A. Soule, and Hanspeter Kriesi, eds., *The Blackwell Companion to Social Movements* (Malden, MA: Blackwell Publishing, 2004), pp. 469-475.

⁷ Herbert P. Kitschelt, “Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-Nuclear Movements in Four Democracies,” *British Journal of Political Science* 16, 1 (January 1986), pp. 57-85. และ Hanspeter Kriesi, “The Political Opportunity Structure of New Social Movements: Its Impact on Their Mobilization” in J. Craig Jenkins and Bert Klandermans, eds., *The Politics of Social Protest: Comparative Perspectives on States and Social Movements* (London: UCL Press, 1995), Chapter 7.

⁸ Paul Burstein, Rachel L. Einwohner, and Jocelyn A. Hollander, “The Success of Political Movements: A Bargaining Perspective” in J. Craig Jenkins and Bert Klandermans, eds., *The Politics of Social Protest: Comparative Perspectives on States and Social Movements* (London: UCL Press, 1995), Chapter 10. และ Edwin Amenta, Bruce G. Carruthers, and Yvonne Zylan, “A Hero for the Aged? The Townsend Movement, the Political Mediation Model, and U.S. Old-Age Policy, 1934-1950,” *The American Journal of Sociology* 98, 2 (September 1992), pp. 308-339.

⁹ William A. Gamson, *The Strategy of Social Protest*, 2nd ed. (Belmont, California: Wadsworth, 1990[1975]).

ขบวนการทางสังคมในการเคลื่อนไหวประท้วงอย่างเป็นระบบขึ้นแรกๆในการศึกษาลักษณะนี้ โดยใช้แนวคิดเรื่องการได้รับผลประโยชน์/โอกาสใหม่ๆ¹⁰ (new advantages) และการยอมรับ¹¹ (acceptance) เป็นแนวคิดสำคัญในการศึกษา แม้ว่าแนวคิดดังกล่าวนี้จะถูกโต้แย้งว่าละเลยการศึกษาผลสะท้อนที่คาดไม่ถึงที่ขบวนการอาจได้รับจากการเคลื่อนไหวประท้วงเช่นเดียวกัน นอกจากงานของ Gamson แล้ว งานของ Schmaker¹² ก็ถือเป็นงานบุกเบิกอีกชิ้นหนึ่ง ที่มีคุณูปการสำคัญต่อจารีตการศึกษาความสำเร็จและความล้มเหลวในการเคลื่อนไหวของขบวนการประท้วง ด้วยการสร้างเกณฑ์วัดประสิทธิภาพของกิจกรรมการประท้วงของขบวนการเคลื่อนไหว โดยดูจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในกระบวนการทางนโยบายของรัฐ 5 ระดับ ตั้งแต่ระดับต่ำสุดที่เป็นการตอบสนองของเจ้าหน้าที่รัฐด้วยการรับฟังข้อเรียกร้องของกลุ่มผู้ประท้วง ไปจนกระทั่งถึงระดับสูงสุดที่ทำให้ขบวนการประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาความเดือดร้อน

รูปแบบที่สอง งานวิชาการที่ศึกษาการส่งอิทธิพลของขบวนการทางสังคมต่อรัฐในรูปแบบของขบวนการท้าทายรัฐโดยตรงและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันของรัฐ

การเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมบางขบวนการ ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทางนโยบายของรัฐเท่านั้น แต่มีเป้าหมายอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงในเชิงสถาบัน ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงภายในรัฐในระดับที่สูง/รุนแรงยิ่งกว่าการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบแรก ดังเช่น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของรัฐ การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันทางการเมือง ฯลฯ ขบวนการทางสังคมที่ก่อให้เกิดผลสะท้อนต่อการปรับเปลี่ยนในเชิงสถาบันของรัฐ โดยทั่วไป จะเป็นขบวนการที่เคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการปรับสัมพันธภาพระหว่างรัฐกับ

¹⁰ นักวิชาการส่วนใหญ่แนะนำแนวคิดนี้ของ Gamson มาพัฒนาเป็นแนวคิด “ผลประโยชน์ร่วม” (collective benefits) ซึ่งครอบคลุมทั้งผลสะท้อนที่ขบวนการได้รับ ทั้งที่คาดคิดไว้และไม่ได้คาดคิดไว้ ซึ่งผลประโยชน์ร่วมดังกล่าว ทำให้ขบวนการมีความสัมพันธ์กับรัฐ 3 ระดับ โดยเรียงลำดับจากระดับต่ำสุดไปหาสูงสุด ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามกระบวนการทางนโยบายตามข้อเรียกร้องของขบวนการ การเข้าไปสร้างความสัมพันธ์กับลักษณะโครงสร้างของรัฐ (characteristics of states) (ดังเช่น โครงสร้างของระบบการเมือง ระบบราชการ และนโยบายสาธารณะของรัฐ) และการปฏิรูปเชิงโครงสร้างของรัฐ (structural reforms of the state) อันเป็นผลมาจากขบวนการได้เข้าไปมีอิทธิพลเหนือกระบวนการทางการเมืองที่ดำรงอยู่ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Edwin Amenta and Neal Caren, *op. cit.*, pp. 463-467.

¹¹ แนวคิดนี้ได้ถูกนักวิชาการรุ่นต่อมา นำมาใช้อธิบายเรื่องการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรเคลื่อนไหวของขบวนการกับผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับรัฐ ซึ่งอาจปรากฏให้เห็นในหลากหลายรูปแบบ ดังเช่น การเจรจาต่อรอง การทำให้สาธารณะชนตระหนักรู้อย่างเป็นทางการว่ามีขบวนการอยู่ รวมถึงการผนวกเอาสมาชิกของกลุ่มผู้ท้าทายรวมเข้าไว้กับระบบการเมืองปกติ (เช่น ขบวนการอาสาสมัครของตนเข้าแข่งขันรับเลือกตั้งเพื่อเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมืองในรัฐบาล) ฯลฯ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน *Ibid.*, pp. 468-469.

¹² Paul D. Schumaker, “Policy Responsiveness to Protest-Group Demands,” *The Journal of Politics* 37, 2 (May 1975), pp. 488-521. ผลงานชิ้นนี้ได้อุดช่องว่าง/ข้อบกพร่องที่เกิดจากการศึกษาการเมืองของกลุ่มประท้วงโดยนักวิชาการคนอื่นๆ ดังเช่น Michael Lipsky, “Protest as a Political Resource,” *The American Political Science Review* 62, 4 (December 1968), pp. 1144-1158. ที่ได้นิยามความหมายของกลุ่มประท้วงว่าหมายถึงกลุ่มคนที่ใช้ยุทธวิธีดังเช่น การเดินขบวน การกีดขวาง/ขัดขวาง การคว่ำบาตร และยุทธวิธีการมีส่วนร่วมที่ไม่ได้เป็นไปตามธรรมเนียมของระบบการเมือง(unconventional participation strategies)อื่นๆ ซึ่ง Schumaker เห็นว่าการสร้างค่านิยมของกลุ่มประท้วงในลักษณะดังกล่าวนี้จำเป็นต้องเพียงบางส่วน เพราะความจริงแล้วกลุ่มประท้วงก็สามารถใช้ยุทธวิธีตามธรรมเนียมของระบบการเมืองปกติได้เช่นเดียวกับกลุ่มผลประโยชน์ เพียงแต่ว่ากลุ่มประท้วงไม่ได้มีหนทางเข้าหาเจ้าหน้าที่รัฐตามปกติที่ตั้งที่กลุ่มผลประโยชน์กระทำ แต่จะอยู่ในลักษณะของการเข้าหาเจ้าหน้าที่รัฐในประเด็นที่เฉพาะเจาะจง (issue-specific basis) ในบางครั้งบางคราวเท่านั้น ดูใน Paul D. Schumaker, *op. cit.*, pp. 490-491.

กลุ่มผู้ท้าทายรัฐ ซึ่งมักจะมีความเกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองของประเทศ ซึ่งอาจรุนแรงถึงขั้นวิกฤติ จนนำมาสู่การก่อตัวของกลุ่มพลังใหม่ๆ ที่ต้องการเปิดพื้นที่ของตนขึ้นในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป หรือต้องการขยายสิทธิเสรีภาพของตนออกไป เพื่อนิยามความหมายของคำว่า “ความเป็นพลเมือง” ที่มีอยู่อย่างคับแคบให้กว้างขวางครอบคลุมถึงกลุ่มคนชายขอบกลุ่มต่างๆ ในสังคม ซึ่งถูกรัฐละเลยหรือเบียดบังออกจากพื้นที่/ช่องทางในการเข้าถึงอำนาจรัฐที่เป็นทางการ ตัวอย่างของกรณีศึกษาลักษณะดังกล่าว ได้แก่ ขบวนการสตรี (Women’s Movements) ที่เคลื่อนไหวในประเทศแถบยุโรปตะวันตกและอเมริกาเหนือ ตลอดช่วงระยะเวลากว่า 2 ทศวรรษ (ช่วงทศวรรษ 1980s-1990s) ภายใต้การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจภายในรัฐ จากการใช้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบเคนส์เซียน (Keynesian) มาเป็นแบบเสรีนิยมใหม่ (Neo-liberalism)¹³ ขบวนการเรียกร้องสิทธิพลเมือง (Civil Rights Movement) ในรัฐมิสซิสซิปปี (Mississippi) ของสหรัฐอเมริกา¹⁴ ที่ส่งผลสะท้อนให้คนผิวดำสามารถเข้ามาแสดงบทบาททางการเมืองในการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ผลสะท้อนจากการเคลื่อนไหวท้าทายรัฐโดยตรงของขบวนการทางสังคม ที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันของรัฐตามจารีตการศึกษานี้ จะเกิดขึ้นได้สำเร็จหรือไม่ นอกเหนือจากความสามารถในการสร้างประเด็นการเคลื่อนไหวและระดมทรัพยากรของขบวนการแล้ว ยังต้องขึ้นอยู่กับโครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่เอื้อต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการ ดังเช่น ความอ่อนแอของสถาบันต่างๆ ที่ดำรงอยู่ในขณะนั้น และความแตกแยกที่เกิดขึ้นในหมู่ชนชั้นนำ¹⁵

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับขบวนการทางสังคม ไม่จำเป็นต้องเป็นความสัมพันธ์ทางเดียวในแง่ที่ว่า ขบวนการประท้วงเป็นผู้ท้าทาย/ผลักดันให้รัฐทำตามข้อเรียกร้องต่างๆ ของตน โดยที่รัฐเป็นเพียงฝ่ายตั้งรับรอที่จะตอบสนองสิ่งต่างๆ ให้กับขบวนการประท้วง แต่อยู่ในรูปของปฏิสัมพันธ์ที่ทั้งสองฝ่ายต่างกระทำซึ่งกันและกัน โดยรัฐซึ่งอยู่ในฐานะของผู้ผูกขาดความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรง ก็สามารถใช้อำนาจในการปราบปรามกลุ่มผู้ท้าทายอำนาจรัฐได้ เพื่อสร้างระเบียบในสังคม¹⁶ ตามแนวคิดของนักปรัชญาการเมืองอย่าง Thomas Hobbes ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับขบวนการทางสังคมในลักษณะดังกล่าว เป็นประเด็นการศึกษา **รูปแบบที่ 3** ของจารีตการศึกษาขบวนการทางสังคมและการเมือง นั่นคือ **งานวิชาการที่ศึกษาการส่งอิทธิพล**

¹³ Lee Ann Banaszak, Karen Beckwith, and Dieter Rucht, “When Power Relocates: Interactive Changes in Women’s Movements and States” in Lee Ann Banaszak, Karen Beckwith, and Dieter Rucht, eds., *Women’s Movement Facing the Reconfigured State* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), pp. 1-29.

¹⁴ Kenneth T. Andrews, “The Impacts of Social Movements on the Political Process: The Civil Rights Movement and Black Electoral Politics in Mississippi,” *American Sociological Review* 62,5 (October 1997), pp. 800-819.

¹⁵ Hanspeter Kriesi and Dominique Wisler, “The Impact of Social Movements on Political Institutions: A comparison of the Introduction of Direct Legislation in Switzerland and the United States” in Marco Giugni, Doug McAdam, and Charles Tilly, eds., *How Social Movements Matter* (Indianapolis : University of Minnesota , 1999), pp. 42-65.

¹⁶ ดูใน J. Craig Jenkins, “Social Movements, Political Representation, and the State: An Agenda and Comparative Framework,” in J. Craig Jenkins and Bert Klandermans, eds., *The Politics of Social Protest: Comparative Perspectives on States and Social Movements* (London: UCL Press, 1995), pp. 22-23.

ของรัฐต่อขบวนการทางสังคมในรูปแบบของการปราบปราม (ทั้งที่ก่อให้เกิดและไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบัน) นักวิชาการโดยทั่วไปที่ศึกษาการปราบปรามขบวนการประท้วงต่างๆ มักให้ความสนใจกับแง่มุมที่เจ้าหน้าที่รัฐใช้กำลังเข้าสลายการชุมนุมของกลุ่มผู้ประท้วง แต่สำหรับ Jennifer Earl¹⁷ แล้ว เขากลับมองว่า เหตุการณ์ที่สามารถสังเกตเห็นได้ด้วยตาเปล่าดังกล่าว เป็นเพียงแค่ส่วนยอดของภูเขาน้ำแข็งที่โผล่พ้นน้ำมาเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว การปราบปรามผู้ชุมนุมของฝ่ายรัฐ ยังคงมีส่วนที่ไม่สามารถมองเห็นได้ ดังเช่น การก่อตั้งหน่วยสืบราชการลับในอเมริกาที่เรียกว่า “เอฟ บี ไอ” (FBI-Federal Bureau of Investigation) เพื่อทำหน้าที่ในการเก็บข้อมูล ลดความน่าเชื่อถือและแทรกแซงการเคลื่อนไหวของขบวนการต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มที่ถูกตั้งข้อสงสัยว่ามีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ดังนั้น Earl จึงเสนอให้ผู้สนใจศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับขบวนการประท้วงในประเด็นนี้ ควรมองการปราบปรามขบวนการต่างๆ ในหลายมิติ ทั้งที่เป็นสิ่งที่สามารถเห็นได้ด้วยตาเปล่า และไม่สามารถเห็นได้ด้วยตาเปล่า¹⁸ และควรตระหนักด้วยว่าการปราบปรามขบวนการประท้วง ไม่จำเป็นต้องเกิดจากเจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้กระทำเท่านั้น (และเจ้าหน้าที่รัฐเหล่านี้ อาจมีความใกล้ชิดกับชนชั้นนำทางการเมืองหรือไม่ก็ได้) แต่อาจเกิดจากบุคคลทั่วไปในรูปแบบของการเกิดขบวนการโต้กลับ (countermovement) ก็ได้ ขณะเดียวกันวิธีการปราบปรามของรัฐก็ได้หลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการใช้กำลังบีบบังคับ การปิดกั้นช่องทางการประท้วง การใช้มาตรการทางกฎหมายเข้าควบคุมการจัดกิจกรรมประท้วง เป็นต้น¹⁹ การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับขบวนการประท้วงในรูปแบบนี้ ยังสามารถใช้เพื่อพัฒนากรอบทฤษฎีสำหรับการวิเคราะห์การระดมทรัพยากรของขบวนการประท้วงได้อีกด้วย ดังเช่น งานของ Karl-Dieter Opp และ Wolfgang Roehl²⁰ ที่พยายามหาความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรมการประท้วงของประชาชนกับการใช้กำลังเข้าปราบปรามการประท้วงโดยฝ่ายรัฐ โดยใช้กลุ่มผู้ต่อต้านพลังงานนิวเคลียร์ในเยอรมันตะวันตกเป็นกรณีศึกษา²¹ นอกจากนี้ ยังมีงานวิชาการที่มุ่งความสนใจไปที่เรื่องการหาความสัมพันธ์ระหว่าง การรับรู้เรื่องสิทธิมนุษยชนของพลเมืองในประเทศต่างๆ กับการ

¹⁷ Jennifer Earl, “Tanks, Tear Gas and Taxes: Toward A Theory of Movement Repression,” *Sociological Theory* 21, 1(March 2003), pp. 44-68.

¹⁸ สำหรับผู้สนใจงานวิชาการที่ศึกษาการปราบปรามของฝ่ายรัฐโดยไม่เปิดเผยนั้น สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จากงานของ Chistian Davenport, “Understanding Covert Repressive Action: The Case of the U.S. Government against the Republic of New Africa,” *The Journal of Conflict Resolution* 49, 1(February 2005), pp. 120-140.

¹⁹ ดูการจัดประเภทการปราบปรามในตารางที่ 2 ประกอบใน Jennifer Earl, *op. cit.*, p. 49.

²⁰ Karl-Dieter Opp and Wolfgang Roehl, “Repression, Micromobilization, and Political Protest,” *Social Forces* 69, 2 (December 1990), pp. 521-547.

²¹ ผู้สนใจควรเปรียบเทียบกับงานของ Opp และ Roehl กับงานของ Marwan Kwanja ซึ่งทำการศึกษาด้วยประเด็นที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบและระดับของการปราบปรามจากฝ่ายรัฐที่แตกต่างกัน กับพลวัตของการกระทำร่วมของประชาชนในเขตเวสต์แบงก์ของชาวปาเลสไตน์ (Palesteanian West Bank) จากปี ค.ศ. 1976 ถึง 1985 เพียงแต่ในงานของ Kwanja มีการแยกรูปแบบของการปราบปรามจากฝ่ายรัฐที่ละเอียดมากกว่า และสรุปผลการศึกษาว่าการปราบปรามจากฝ่ายรัฐอาจนำมาสู่การระดมผู้เข้าร่วมขบวนการประท้วงที่เพิ่มมากขึ้นแทนที่จะเป็นการยับยั้งไม่ให้เกิดการประท้วงขึ้นอีก ดูรายละเอียดใน Marwan Kwanja, “Repression and Popular Collective Action: Evidence from the West Bank,” *Sociological Forum* 8, 1 (March 1993), pp. 47-71.

ปราบปรามการประท้วงโดยฝ่ายรัฐบาล ดังเช่นงานของ Christopher J. Anderson, Patrick M. Regan และ Robert L. Ostergard²² ที่ใช้ประเทศในทวีปยุโรปตอนกลางและยุโรปตะวันออกจำนวน 18 ประเทศ เป็นกรณีศึกษา โดยเก็บข้อมูลระหว่างปี ค.ศ. 1991 – 1996 ซึ่งเป็นช่วงเวลาภายหลังจากสหภาพโซเวียตล่มสลาย และประเทศเหล่านี้ได้ก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศประชาธิปไตยเกิดใหม่ อย่างไรก็ตาม จากกระแสการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์เชิงทฤษฎีในการศึกษาขบวนการทางสังคมและการเมือง ที่มุ่งไปสู่การเก็บข้อมูลระดับจุลภาคมากขึ้น ได้ทำให้ผู้ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับขบวนการประท้วง เริ่มหันเหความสนใจจากตัวขบวนการประท้วง มาสู่ตัวนักเคลื่อนไหวผู้เข้าร่วมกิจกรรมการประท้วงมากยิ่งขึ้น ดังเช่นในกรณีของ Kristina E. Thalhammer²³ ที่ตั้งข้อสงสัยว่าทำไมนักเคลื่อนไหวจึงยังคงมีความกล้าหาญผิดจากคนทั่วไปตามปกติในการจัดกิจกรรมประท้วง แม้ในยามที่มีการปราบปรามทางการเมืองถึงขีดสูงสุด โดยเธอได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์นักเคลื่อนไหวและผู้ที่ไม่ใช่ักเคลื่อนไหว ทั้งที่ได้รับผลกระทบโดยตรงและโดยอ้อมจากรัฐบาลเผด็จการของอาร์เจนตินา (ดังเช่น มีญาติพี่น้องหรือคนรู้จักถูกรัฐบาลจับกุมตัว ลักพาตัว กักขัง สังหาร ฯลฯ) ที่เข้ามามีบทบาทในปัจจุบันกับการเคลื่อนไหวของขบวนการเรียกร้องสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีกลุ่มแม่แห่งพลาซ่า (Mothers of the Plaza) เป็นองค์กรสำคัญที่มีชื่อเสียงที่สุดในกลุ่มผู้เข้าร่วมขบวนการ²⁴ ซึ่งต้องเผชิญกับการปราบปรามจากฝ่ายรัฐเป็นกรณีศึกษา

งานวิชาการที่ศึกษาการส่งอิทธิพลของรัฐต่อขบวนการทางสังคมในรูปแบบของการผนวกรวมขบวนการเข้าไว้ในรูปของการเมืองแบบพรรค ถือเป็นงานวิชาการรูปแบบที่ 4 ที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงเป็นประเภทสุดท้าย ตามการจัดกลุ่มงานวิชาการตามจารีตการศึกษาขบวนการทางสังคมและการเมือง งานวิชาการที่ศึกษาการส่งอิทธิพลของรัฐต่อขบวนการในรูปแบบของการผนวกรวมขบวนการเข้าไว้ในรูปของการเมืองแบบพรรค ถือเป็นงานวิชาการอีกรูปแบบหนึ่งที่ยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างกว้างขวางมากนัก เนื่องจากการศึกษาขบวนการทางสังคมและการเมืองในอดีตยังคงติดกับดักทางความคิดที่ว่า ขบวนการทางสังคมและการเมืองเป็นเพียงแต่ผู้ท้าทายและแสวงหาช่องทางทางการเมือง เพื่อเข้าสู่ระบบการเมืองปกติซึ่งอยู่ในรูปของการเมืองที่ถูกทำให้เป็นสถาบัน (institutionalized politics) ตัวอย่างของงานวิชาการที่น่าสนใจในประเภทนี้มีดังเช่น งานของ John K. Glen²⁵ ที่ต้องการขยายแนวความคิดว่าขบวนการต่างๆถูกโอบล้อมอยู่ด้วยการเมืองแบบปกติ โดยมองไปที่ประเทศประชาธิปไตยใหม่ในยุโรปตะวันออก อย่างประเทศสาธารณรัฐเช็กและประเทศสโลวาเกีย ผ่านทางการวิเคราะห์การเปลี่ยนรูปแบบของขบวนการทางสังคม ซึ่งถูกมองว่ามีอำนาจอยู่ในรัฐบาลใหม่ หลังจากการเสื่อมอำนาจลงของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในประเทศ และ Glen ยังแสดงให้เห็นว่า

²² Christopher J. Anderson, Patrick M. Regan, and Robert L. Ostergard, "Political Repression and Public Perceptions of Human Rights," *Political Research Quarterly* 55, 2 (June 2002): 439-456.

²³ Kristina E. Thalhammer, "I'll take the High Road: Two Pathways to Altruistic Political Mobilization Against Regime Repression in Argentina," *Political Psychology* 22, 3 (September 2001), pp. 493-519.

²⁴ *Ibid.*, p. 495.

²⁵ John K. Glen, "Parties out of Movements: Party Emergence in Postcommunist Eastern Europe," in Jack A. Goldstone, ed., *States, Parties, and Social Movements* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), pp. 147-169.

ขบวนการทางสังคมอาจนำมาสู่การเกิดขึ้นของสถาบันเพื่อการปรึกษาและตรวจสอบทางการเมือง (the institution of consultation and accountability) ที่เชื่อมโยงรัฐเข้ากับพลเมือง อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่การเปลี่ยนแปลงของระบอบเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับตัวแบบของสถาบันประชาธิปไตยต่างๆ ภายในประเทศที่ก่อตั้งมานานไม่มีอยู่ในประเทศ ขบวนการปฏิวัติของทั้งสองประเทศ (มีขบวนการปฏิวัติที่คล้ายคลึงกัน เกิดขึ้นในบริเวณเชกและสโลวาเกีย ภายหลังจากคอมมิวนิสต์เสื่อมอำนาจลง ในช่วงปีค.ศ. 1989-1991) จึงไม่ได้มีวิวัฒนาการอย่างเรียบง่ายไปสู่การเป็นพรรคการเมืองแบบประชาธิปไตย ยิ่งกว่านั้น ทั้งตัวแสดงที่อยู่ภายนอกประเทศและสมาชิกของขบวนการที่อยู่ภายในประเทศ ยังมีอิทธิพลต่อการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายและความขัดแย้ง และก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่แตกต่างกันในแต่ละกรณี กล่าวคือ ในกรณีของสาธารณรัฐเชก พรรคการเมืองที่ชนะการเลือกตั้งเป็นพรรคที่มีความโน้มเอียงไปทางตลาดแบบตะวันตก แต่ในกรณีของสโลวาเกีย พรรคที่ชนะการเลือกตั้งเป็นพรรคกึ่งเผด็จการอำนาจนิยมที่มีแนวทางแบบประชานิยม (populist semiauthoritarian party) โดยทั้งสองกรณีเป็นการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1992 และพรรคการเมืองใหม่เหล่านี้ ได้รับอิทธิพลจากการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจภายในประเทศระหว่างกลุ่มอำนาจฝ่ายต่างๆ ประกอบกับอิทธิพลจากตัวแบบและความช่วยเหลือที่มาจากภายนอกประเทศ ดังเช่น องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ของสหรัฐอเมริกา ที่ชื่อว่า National Endowment for Democracy (NED) ซึ่งให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่สถาบันประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในประเทศทั้งสอง และช่วยเหลือด้านการเงินในการจัดการเลือกตั้งรวมเป็นเงินประมาณร้อยละ 40 ของงบประมาณที่ใช้ทั้งหมด นอกจากนี้ ยังมีงานวิชาการที่น่าสนใจขึ้นอื่นๆ อีกตามจารีตการศึกษาที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการทางสังคมกับระบบการเมืองปกติ ในรูปของการเปลี่ยนแปลงตัวเองจากขบวนการทางสังคมและการเมือง มาสู่การเป็นพรรคการเมืองเพื่อแสวงหาอำนาจเข้าสู่เวทีทางการเมือง ด้วยช่องทางปกติของระบบการเมืองเชิงสถาบัน แต่ผู้เขียนจะไม่ขอกล่าวถึงในรายละเอียด ดังเช่น งานของ Manali Desai²⁶ ที่ได้วิเคราะห์ให้เห็นเส้นทางในประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงจากขบวนการทางสังคมมาสู่พรรคการเมืองที่ได้เป็นรัฐบาลในระบอบการเมืองของอินเดีย ด้วยการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งอินเดีย (Communist Party of India) ในรัฐเคอราลา (Kerala) และเวสต์เบงกอล (West Bengal) อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างขบวนการกับพรรคการเมือง ก็มีใช้สิ่งที่ดีสำหรับตัวขบวนการเองเสมอไป ดังเห็นได้จากงานของ Diarmuid Maguire²⁷ ที่ศึกษาเปรียบเทียบขบวนการเพื่อสันติภาพ (Peace Movements) ในอังกฤษและอิตาลี โดยขบวนการเพื่อสันติภาพในอังกฤษมีความสัมพันธ์กับพรรคแรงงาน (Labour Party) ในขณะที่ขบวนการเพื่อสันติภาพในอิตาลีมีความสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์อิตาลี (The Italian Communist Party) และในตอนท้าย Maguire

---

²⁶ Manali Desai, "From Movement to Party to Government: Why Social Policies in Kerala and West Bengal are so different," in Jack A. Goldstone, ed., *States, Parties, and Social Movements* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), pp. 170-196.

²⁷ Diarmuid Maguire, "Opposition Movements and Opposition Parties: Equal Partners or Dependent Relations in the Struggle for Power and Reform?," in J. Craig Jenkins and Bert Klendermans, eds., *The Politics of Social Protest: Comparative Perspectives on States and Social Movements* (London: UCL Press, 1995), pp. 199-228.

ได้ให้ข้อสรุปจากการศึกษาว่า “มันดูราวกับว่าขบวนการประท้วงจำเป็นต้องใกล้ชิดกับพรรคการเมือง เพื่อใช้ตำแหน่งแห่งที่ของพรรคการเมืองที่อยู่ในโครงสร้างของประชาธิปไตยแบบทุนนิยม (Capitalist Democracy) แต่ถ้าทั้งสองฝ่ายใกล้ชิดกันมากเกินไป พวกเขาอาจจะถูกกลืนกินไป หรือมาสู่การพึ่งพาอาศัยสถาบันหนึ่งๆ ซึ่งพวกเขาจะไม่สามารถกำหนดโชคชะตาของตัวเองได้...”²⁸ นอกจากกรณีของขบวนการที่เกิดขึ้นในยุโรปแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการทางสังคมและการเมือง กับพรรคการเมืองในทำนองเดียวกันนี้ ก็ยังปรากฏขึ้นในกรณีของละตินอเมริกาด้วยเช่นเดียวกัน ดังเห็นได้จากงานของ James Petras และ Henry Veltmeyer²⁹ ที่มองว่าในบริบทของการเมืองแบบเลือกตั้ง (electoral politics) พรรคมวลชนต่างๆ (mass parties) จะถูกเปลี่ยนรูปเข้าสู่การเป็นพรรคการเมืองของระบบการเมืองแบบเลือกตั้ง ซึ่งสนับสนุนภาคธุรกิจและยึดถือ “ฉันทามติวอชิงตัน” (the Washinton Consensus) เพื่อสร้างนโยบายด้านเศรษฐกิจในระดับมหภาคที่เหมาะสม โดยยกตัวอย่างจากกรณีของพรรคแรงงาน (the Workers Party: PT) ที่เปลี่ยนแปลงจากพรรคมวลชนมาสู่การเป็นพรรคของนักธุรกิจขนาดใหญ่ ซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างระดับกว้างที่เกิดขึ้นอย่างยาวนาน ภายในพรรคและความสัมพันธ์ที่มีต่อรัฐ ทำให้ในที่สุดเครื่องมือในการเลือกตั้งได้เข้าแทนที่สมาชิกประชาชน นักเลือกตั้ง (elected officials) ได้เข้าแทนที่ผู้นำของขบวนการทางสังคม และสุดท้ายการใช้อุปบายของผู้นำทางการเมืองระดับชาติในรัฐสภา ก็ได้เข้าแทนที่การใช้ยุทธวิธีกระทำการซึ่งหน้า (direct action) ของสหภาพแรงงานและขบวนการทางสังคม³⁰ ด้วยเหตุนี้ Petras และ Veltmeyer จึงมองว่าการเมืองแบบเลือกตั้งเป็นกับดักอย่างหนึ่ง ที่ถูกนำมาใช้เพื่อลดการระดมมวลชน มิให้เข้ามาเป็นกำลังของฝ่ายที่ต่อต้านชัดเจนและฝ่ายตรงข้ามกับอำนาจรัฐ ดังที่เกิดขึ้นกับขบวนการทางสังคมจำนวนมาก ที่หันมาใช้แนวทางการสร้างพันธมิตรกับพรรคการเมืองในระบบเลือกตั้ง ดังเช่นในกรณีที่เกิดกับขบวนการทางสังคมในบราซิล โบลิเวียและเอกวาดอร์ ซึ่งท้ายที่สุดขบวนการทางสังคมและสมาชิก ก็จะไม่ได้รับบรรลุเป้าหมายที่ตนวางไว้ แม้กระทั่งเป้าหมายที่เป็นเพียงแค่เป้าหมายขั้นต่ำสุด (minimum goals) ของพวกเขาก็ตาม³¹

โดยสรุป จากการสำรวจวรรณกรรมตามจารีตการศึกษาขบวนการทางสังคมและการเมือง โดยเฉพาะที่อยู่ภายใต้ การแสวงหากรอบตัวชี้วัดความสำเร็จและความล้มเหลวจากการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม ที่สร้างผลสะท้อนจากการทำทนายรัฐโดยตรง โดยทั่วไปจะเกี่ยวข้องกับประเด็นทางนโยบายสาธารณะ ดังเช่น การก่อตัวของนโยบายหรือการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางนโยบาย การนำนโยบายไปปฏิบัติ การบังคับใช้กฎหมาย ฯลฯ ซึ่งนโยบายที่ขบวนการทางสังคมเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องนั้น ไม่จำกัดว่า จะต้องเป็นนโยบายประเภทใดโดยเฉพาะ เพียงแต่ส่วนใหญ่จะเป็นนโยบายที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นนโยบายด้านสิ่งแวดล้อม นโยบายด้านสวัสดิการทางสังคม นโยบายด้านสิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียมกันของพลเมือง ฯลฯ การศึกษาตามจารีตดังกล่าวที่มีอยู่อย่างมากมาย แม้ว่าจะมีส่วนช่วยให้เราพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านนี้ได้บ้าง จากการสร้างตัวแปร/ปัจจัยใหม่ๆ ที่ได้จาก

²⁸ *Ibid.*, p. 228.

²⁹ James Petras and Henry Veltmeyer, *Social Movements and State Power: Argentina, Brazil, Bolivia, Ecuador* (London: Pluto Press, 2005).

³⁰ *Ibid.*, p. 225

³¹ *Ibid.*, p. 227.

กรณีศึกษาใหม่ๆจากการเคลื่อนไหวประท้วงของขบวนการต่างๆที่น่าสนใจอยู่บ้าง แต่ตัวแปร/ปัจจัยต่างๆในการศึกษาลักษณะนี้ ก็ยังคงมีความโน้มเอียงไปในทางสังคมนิยม (pluralist model) ของชาติตะวันตก ที่กลุ่มประท้วงต่างๆทำหน้าที่เป็นตัวแสดงสำคัญในการผลักดันนโยบาย ซึ่งอาจถูกโต้แย้งว่าไม่เหมาะสมที่จะนำตัวชี้วัดต่างๆของชาติตะวันตก มาใช้กับการศึกษาขบวนการประท้วงในสังคมที่ไม่ใช่ตะวันตก โดยเฉพาะประเทศโลกที่สามต่างๆ ที่มีสภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมภายในประเทศแตกต่างกันออกไป แม้ว่าในปัจจุบันประเทศเหล่านี้จะกลายเป็นหนึ่งในประเทศประชาธิปไตยคลื่นลูกที่สาม (the third wave of democratization)³² แต่ประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นก็ยังคงเป็นเพียงประชาธิปไตยแค่เปลือกนอก ดังเช่น มีการจัดการเลือกตั้งรัฐบาลแบบประชาธิปไตย แต่เนื้อในกลับไม่ได้เป็นประชาธิปไตยจริงๆ เพราะกลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองซึ่งเป็นกลุ่มอำนาจเก่า ที่เคยมีอำนาจอยู่ตั้งแต่ช่วงก่อนการเปลี่ยนผ่านจากยุคเผด็จการมาเป็นประชาธิปไตย ยังคงมีอิทธิพลครอบงำทางการเมืองอยู่ ทั้งโดยเปิดเผยและปิดบังต่อสาธารณะ นอกจากนี้ ด้วยการเป็นโลกาภิวัตน์ (globalization) ในปัจจุบัน เขตแดนของชาติก็ยิ่งพร่ามัว ทำให้ชาติมหาอำนาจและกลุ่มพลังข้ามชาติในรูปแบบต่างๆ เข้ามามีอิทธิพลอยู่เบื้องหลังการผลักดันนโยบายสำคัญๆภายในประเทศโลกที่สามเหล่านี้เป็นอย่างมาก เกณฑ์การวัดความสำเร็จหรือล้มเหลวตามทฤษฎีแบบชาติตะวันตก ที่ใช้ในการศึกษาการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมและการเมืองตามจารีตนี้ จึงไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์จริงๆที่เกิดขึ้นในประเทศเหล่านี้ได้อย่างเหมาะสม เพราะท้ายที่สุดสภาพสังคมที่มีแนวโน้มเอื้อให้ขบวนการเคลื่อนไหวต่างๆ ประสบความสำเร็จได้ก็จะต้องเป็นสังคมที่เปิดต่อการเรียกร้องของประชาชนแบบประชาธิปไตยตะวันตก มีระบบการเมืองแบบพหุนิยมที่เอื้อให้กลุ่มต่างๆสามารถเข้าแข่งขันผลักดันวาระทางนโยบายต่างๆ โดยรัฐทำหน้าที่เป็นเพียงกรรมการไกล่เกลี่ยบนเวทีทางการเมือง ซึ่งท้ายที่สุดปัญหาทุกสิ่งทุกอย่างจะเข้าสู่ระบบระเบียบที่เป็นทางการ ประชาชนกลุ่มต่างๆก็จะสามารถใช้ช่องทางปกติ เพื่อเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองแบบปกติ ดังเช่น การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ตามอุดมคติของประชาธิปไตยแบบเสรีนิยม (Liberal Democracy) อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงประชาธิปไตยแบบตะวันตก ที่มีชาติมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกาผลักดันให้เกิดขึ้นทั่วโลก ก็ไม่ใช่ประชาธิปไตยที่ให้สิทธิเสรีภาพกับประชาชนอย่างแท้จริง แม้ว่ามายาภาพของการกระจายอำนาจรัฐจากผู้นำเผด็จการ/กลุ่มชนชั้นนำทางการเมืองที่ครองอำนาจอยู่เดิม มาสู่ประชาชนผู้ทำทนายอำนาจรัฐผ่านการเข้าร่วมประท้วงเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยจะดูสวยหรู แต่ในความเป็นจริงท้ายที่สุดภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้น อำนาจทางการเมืองที่แท้จริงมักจะกลับไปอยู่กับกลุ่มคนไม่กี่กลุ่มที่เป็นชนชั้นนำทางการเมืองของรัฐนั้นๆ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับการเอื้อประโยชน์ให้กับชาติมหาอำนาจและกลุ่มทุนข้ามชาติต่างๆ ที่เข้ามาตักตวงผลประโยชน์ในประเทศเหล่านั้น ภายหลังจากที่โครงสร้างภายในรัฐได้เปลี่ยนแปลงไป อันเป็นผลสืบเนื่องจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มพลังทางสังคมต่างๆ

2.2) งานวิชาการที่ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ขบวนการ-ขบวนการโต้กลับ

การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ขบวนการ-ขบวนการโต้กลับ ถือเป็นสิ่งที่ยังไม่มีการศึกษาอย่างแพร่หลายนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากนำประเด็นการศึกษานี้ไปเปรียบเทียบกับการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่าง

³² Samuel P. Huntington, *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century* (Oklahoma: University of Oklahoma Press, 1992).

รัฐ-ขบวนการทางสังคม ที่มีประเด็นศึกษาอย่างหลากหลาย ก็ยิ่งตอกย้ำให้เห็นถึงความขาดแคลนการศึกษาในประเด็นการศึกษาเป็นอย่างมาก ดังที่ผู้เขียนแสดงให้เห็นมาก่อนหน้านี้ สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่า นักวิชาการโดยทั่วไป อาจจะไม่เห็นหรือไม่ให้ความสำคัญกับเรื่องความแตกต่างระหว่างขบวนการกับขบวนการโต้กลับ จึงยังไม่มีการสร้างแนวคิดขึ้นมาอย่างเฉพาะเจาะจง เพื่อนำมาใช้ศึกษาวิเคราะห์ขบวนการโต้กลับ ตั้งแต่ช่วงเริ่มแรกของการศึกษาขบวนการทางสังคมได้รับความสนใจนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา ดังนั้นลำดับต่อไป ผู้เขียนจะกล่าวถึงงานบุกเบิกที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาขบวนการโต้กลับอย่างเป็นระบบ ซึ่งถูกเผยแพร่ออกมาสู่โลกวิชาการในลำดับต้นๆ แล้วหลังจากนั้น ผู้เขียนจึงจะกล่าวถึงงานวิชาการที่ศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ขบวนการ-ขบวนการโต้กลับ ในลำดับถัดไป

การเสนอแนวการวิเคราะห์ขบวนการโต้กลับอย่างเป็นระบบ ของ Tahi L. Mottl³³ ถือเป็นงานบุกเบิกการศึกษาขบวนการทางสังคมในมิตินี้ ด้วยมุมมองว่าการศึกษาขบวนการและขบวนการโต้กลับ อาจจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างแนวคิดวิภาษวิธีแบบต่อเนื่อง (continuous dialectic) ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม Mottl ได้รวบรวมเอาแนวคิดต่างๆที่เคยใช้อธิบายขบวนการโต้กลับของนักวิชาการในอดีต มาเป็นฐานในการสร้างกรอบการวิเคราะห์ขบวนการโต้กลับ โดยเริ่มต้นจากงานของ Charles Tilly ในปี ค.ศ. 1964 ที่ชื่อว่า “*The Vendée*” ซึ่งศึกษาการปฏิวัติโต้กลับ (counterrevolution) ในฝรั่งเศสช่วงปลายศตวรรษที่ 18 โดยชี้สาเหตุของการเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าวไปที่เรื่อง การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วทางสังคม ผ่านการสร้างความเป็นอุตสาหกรรมและการสร้างความเป็นการเมือง ซึ่งนำมาสู่ความไม่เท่าเทียมกันในสังคม³⁴ ด้วยแนวคิดต่างๆที่ Mottl ได้รับ จึงทำให้เขามองว่า “ขบวนการโต้กลับ” คือ ขบวนการที่มีแนวโน้มไปในทางต่อต้านการท้าทายจากเบื้องล่างของขบวนการที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมที่ดำรงอยู่เดิม³⁵ ตัวอย่างของขบวนการโต้กลับ ตามนิยามของ Mottl ดังกล่าว ได้แก่ ขบวนการต่อต้านคนผิวสี (ที่เรียกว่า “Ku Klux Klan”) ขบวนการเผด็จการฝ่ายขวา (เช่น นาซีเยอรมัน ฟาสซิสต์ในอิตาลี ฯลฯ) เป็นต้น ขบวนการโต้กลับเหล่านี้มีความขัดแย้งกับขบวนการที่ต้องการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะทั้งสองฝ่ายมีจุดยืนทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม คุณูปการสำคัญที่ได้จากงานของ Mottl ไม่ได้อยู่ที่การนิยามขบวนการโต้กลับดังกล่าว ซึ่งยังคงมีปัญหาเรื่องขอบเขตของนิยามที่กว้างจนเกินไปและไม่สามารถ

³³ Tahi L. Mottl, “The Analysis of Countermovements,” *Social Problems* 27, 5 (June 1980), pp. 620-635.

³⁴ นอกจากนั้น งานวิชาการชิ้นอื่นๆที่เป็นฐานของ Mottl ยังเป็นงานที่ให้ความสำคัญต่อ การเปลี่ยนรูปทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับมหภาค โครงสร้างรัฐและวิถีชีวิตต่างๆที่เกิดขึ้นระหว่างประเทศ *Ibid.*, pp. 620-621.

³⁵ การให้ความหมายของขบวนการโต้กลับในลักษณะของขบวนการที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในลักษณะเดียวกันกับ Mottl พบได้ในงานชิ้นบุกเบิกในการศึกษาด้านนี้ชิ้นหนึ่งของ Mayer N. Zald, “Macro Issues in Theory of Social Movements: SMO Interaction, The Role of Counter-Movements and Cross-National Determinants of the Social Movement Sectors,” Working Paper No. 204. (Ann Arbor, MI: Center for Research of Social Organization, University of Michigan, 1979). แม้ว่างานของ Zald ขึ้นนี้เพียงแต่ต้องการชี้ให้เห็นว่า การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการ-ขบวนการโต้กลับ เป็นหนึ่งในประเด็นหลักๆของทฤษฎีขบวนการทางสังคมที่ควรได้รับความสนใจศึกษามากขึ้น แต่ก็ถือว่าเป็นงานที่มีคุณูปการเป็นอย่างยิ่งเช่นกัน เพราะ Zald ได้ตั้งคำถามที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาขบวนการโต้กลับและการสร้างกรอบแนวคิดในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการ-ขบวนการโต้กลับอย่างคร่าวๆจำนวนหนึ่งเอาไว้ ดังเช่น การระดมทรัพยากร ตำแหน่งแห่งที่ในโครงสร้างทางสังคม และความสัมพันธ์ที่มีต่อเจ้าหน้าที่รัฐ เป็นต้น

ปรับใช้กับขบวนการบางขบวนการ (ดังเช่น ขบวนการด้านสิ่งแวดล้อม ขบวนการต่อต้านสงคราม ซึ่งจัดได้ว่าเป็นขบวนการฝ่ายซ้าย ที่ผู้เขียนจะกล่าวถึงในภายหลัง) แต่อยู่ที่การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ที่เป็นพลวัตระหว่างขบวนการ-ขบวนการโต้กลับ-รัฐเข้าด้วยกัน กล่าวคือ ขบวนการทั้งสองประเภทต่างต่อสู้ช่วงชิงอำนาจภายในรัฐและมีความเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจหลากหลายระดับ³⁶ แต่โดยทั่วไปแล้ว จะมีชนชั้นนำภายในรัฐที่มีอำนาจอยู่เดิมเป็นแกนนำของขบวนการโต้กลับ³⁷ เพื่อต่อต้านการเปลี่ยนแปลงในสังคมและรักษาอำนาจของพวกเขาที่ถูกคุกคามจากความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น³⁸ คำนิยาม “ขบวนการโต้กลับ” ของ Mottl ประสบปัญหาตามที่ Clarence Y. H. Lo³⁹ ชี้ให้เห็นว่า งานวิชาการที่ผ่านมามีการใช้คำต่างๆ ดังเช่น “ขวาใหม่” (the new right) “ขบวนการต่อต้าน” (the anti-movements) “ลัทธิอนุรักษนิยมใหม่” (neo-conservatism) และ “ขบวนการโต้กลับ” (countermovements) ในทางที่สับสนและไม่คงเส้นคงวา⁴⁰ ชำร่วยกว่านั้น บรรดางานในอดีตดังกล่าว ยังไม่ให้ความสำคัญกับการแยกความแตกต่างระหว่างขบวนการฝ่ายขวา (right-wing movements) กับขบวนการโต้กลับ (countermovements) เพราะนิยาม “ขบวนการโต้กลับ” ว่าเป็นขบวนการที่มุ่งต่อต้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้น ซึ่งถือเป็นการนิยามที่ให้ความหมายกว้างเกินไป⁴¹ ทั้งที่ในความเป็นจริง ขบวนการโต้กลับมีได้ทั้งที่ต่อต้านและผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

³⁶ Tahi L. Mottl, *op. cit.*, pp. 621-622.

³⁷ ประเด็นเรื่องความเกี่ยวข้องของชนชั้นนำที่มีต่อขบวนการโต้กลับ ซึ่งบรรดางานบุกเบิกด้านการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ขบวนการ-ขบวนการโต้กลับได้ทิ้งเอาไว้ กลายเป็นสิ่งที่นักวิชาการรุ่นหลังนำไปขยายประเด็นเพื่อศึกษาต่อ ดังเช่นงานของ Nelson A. Pichardo ที่พยายามตอบข้อสงสัย 2 ประการของเขาที่ว่า ภายใต้เงื่อนไขอะไรที่ชนชั้นนำจะถูกจูงใจให้เข้ามาปลุกระดมขบวนการมวลชน (ซึ่งผู้ถูกระดมเข้ามานี้ไม่จำเป็นต้องเป็นชนชั้นนำก็ได้)? และชนชั้นนำจะรู้ได้อย่างไรว่ามวลชนที่ระดมมานั้นเพียงพอแล้วต่อเป้าหมายของเขา? โดยใช้ขบวนการฝ่ายขวาอย่าง สมาคมชาวนาแห่งแคลิฟอร์เนีย (the Associated Farmers of California) ในช่วงทศวรรษที่ 1930s เป็นฐานในการศึกษา ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน Nelson A. Pichardo, “The Power Elite and Elite-Driven Countermovements: The Associated Farmers of California during the 1930s,” *Sociological Forums* 10, 1 (March 1995), pp. 21-49.

³⁸ ผลลัพธ์ของการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจรัฐของฝ่ายต่างๆที่เกิดขึ้น อาจนำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ดังต่อไปนี้ *ประการแรก ความไม่เท่าเทียม (Inequality)* : ด้วยเหตุที่ขบวนการโต้กลับมีจุดมุ่งหมายที่จะธำรงรักษาสถานะดั้งเดิมไว้ ดังนั้น การเคลื่อนไหวของพวกเขาจึงไม่ได้นำมาสู่การลดทอนความไม่เท่าเทียมทางสังคมและสถาบัน โดยเฉพาะที่อยู่ในรูปของการจัดสรรทรัพยากรใหม่ (redistribute resources) *ประการที่สอง การสร้างเสถียรภาพของสถานการณ์ (Stabilization of the Situation)*: ขบวนการโต้กลับ (แม้จะไม่บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ของตน) จะประสบความสำเร็จในการนำมาซึ่งการสร้างเสถียรภาพเชิงสัมพัทธ์ของกระบวนการเปลี่ยนแปลงในสังคม ที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนไหวของขบวนการเริ่มต้น เพราะขบวนการโต้กลับจะนำมวลชนที่ไม่ได้เข้าร่วมเคลื่อนไหวกับขบวนการฝ่ายตรงข้ามมาถ่วงดุลการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นเอาไว้ และ *ประการสุดท้าย การสร้างความมั่นคงขึ้นใหม่ให้กับอำนาจของระบบราชการ/องค์กรที่ใช้อำนาจในการปกครอง (Reconsolidation of Bureaucratic Authority)*: ขบวนการโต้กลับมักจะทำให้ระบบราชการ/องค์กรที่ใช้อำนาจในการปกครองกลับมามีความมั่นคงใหม่อีกครั้ง เพราะต้องมีการสร้างองค์กรบางอย่างเป็นกลไกใหม่ ที่มีอำนาจมาไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่างผู้มีอำนาจฝ่ายต่างๆ ทั้งฝ่ายชนชั้นนำเก่า (old elites) ฝ่ายขบวนการใหม่ (new movement) และฝ่ายขบวนการโต้กลับ (countermovement) เพื่อให้ระบบการเมืองกลับมามีเสถียรภาพอีกครั้ง Tahi L. Mottl, *op. cit.*, pp. 626 and 629-630.

³⁹ Clarence Y. H. Lo, “Countermovements and Conservative Movements in Contemporary U.S.,” *Annual Review of Sociology* 8 (1982), pp. 107-134.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 108.

⁴¹ *Ibid.*, p. 118.

แต่การนิยามขบวนการโต้กลับแบบเดิม กลับทำให้เกิดการเหมารวมขบวนการหลากหลายแบบไว้เป็นพวกเดียวกันว่าเป็นพวกฝ่ายขวา ครอบคลุมถึงขบวนการที่ควรจัดเป็นฝ่ายซ้าย ไม่ว่าจะเป็นขบวนการด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งต่อต้านมลภาวะ ขบวนการต่อต้านสงครามซึ่งต่อต้านนโยบายต่างๆที่รัฐเป็นผู้ริเริ่ม ขบวนการแรงงานซึ่งต่อต้านการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ดังนั้น Lo จึงให้นิยามใหม่กับขบวนการโต้กลับว่า ขบวนการโต้กลับมีทั้งในรูปของขบวนการฝ่ายซ้ายและขบวนการฝ่ายขวา เพียงแต่ในทศวรรษที่ 20 ของสหรัฐอเมริกา ขบวนการโต้กลับส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นขบวนการฝ่ายขวาเฉกเช่นเดียวกับประเทศส่วนใหญ่⁴² และขบวนการเหล่านี้มักจะใช้ “มายาคติที่ตั้งมั่นอยู่ในสังคม”⁴³ (the “established myths” of society) เป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนและปลุกกระดมมวลชน นอกจากนี้ Lo ยังมองว่า พลวัตที่เกิดขึ้นระหว่างขบวนการ-ขบวนการโต้กลับว่ามักเกิดขึ้นจากอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ในเศรษฐกิจการเมืองของประเทศนั้นๆด้วย⁴⁴

การสร้างตัวแบบสำหรับศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการกับขบวนการโต้กลับ ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ Mayer N. Zald และ Bert Useem⁴⁵ ได้ทำให้มีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น ด้วยการอธิบายให้เห็นว่าการศึกษาในรูปแบบดังกล่าว จำเป็นต้องให้ความสนใจองค์ประกอบใดบ้าง เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์เปรียบเทียบ ผ่านทางตัวแบบจำนวน 6 ตัวแบบของเขา⁴⁶ ซึ่งจะช่วยให้เราเห็นภาพของฝ่ายรัฐว่ามีตำแหน่งแห่งที่อยู่ตรงไหนของปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการกับขบวนการโต้กลับ เพราะในบางครั้งความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอาจพรวดพราดไป เนื่องจากฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งผูกขาดการใช้อำนาจตามกฎหมายแสดงบทบาทเป็นขบวนการโต้กลับหรือเป็นผู้สนับสนุนขบวนการโต้กลับอย่างลับๆเสียเองก็ได้เช่นกัน นอกจากนี้ Zald และ Useem ยังได้สร้างความชัดเจนเรื่อง ลักษณะของการปะทะกัน กลยุทธ์และยุทธวิธีที่แต่ละฝ่ายใช้ เมื่อมี

⁴² ในบทความนี้ Lo ได้กล่าวถึงเฉพาะขบวนการโต้กลับที่เป็นพวกฝ่ายขวานุรักษ์นิยม จำนวน 3 ขบวนการ ได้แก่ ขบวนการเพื่อสิทธิที่จะมีชีวิต (the Right-to-life movement) ขบวนการหยุดแก้ไขกฎหมายให้สิทธิเท่าเทียมกัน (the Stop-Equal-Rights-Amendment movement: Stop-ERA movement) และขบวนการต่อต้านการโดยสารรถประจำทาง (the anti-busing movement) ซึ่งต่อต้านการเคลื่อนไหวของขบวนการเพื่อสิทธิการทำแท้ง (the abortion rights movement) ขบวนการสตรีนิยม (the feminist movement) และขบวนการเพื่อสิทธิของพลเมืองผิวดำ (the civil rights movement) ตามลำดับ ขบวนการโต้กลับดังกล่าวข้างต้นถือเป็นขบวนการฝ่ายขวาที่มีการระดมมวลชนมาเป็นสมาชิก มีองค์กรและมีผู้นำของตัวเอง ซึ่งต่างจากกลุ่มฝ่ายขวาที่เกิดจากการจัดตั้งของรัฐบาลเพื่อมาควบคุมขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้น *Ibid.*, pp. 108 and 118.

⁴³ *Ibid.*, p. 119.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 120.

⁴⁵ Mayer N. Zald and Bert Useem, “Movement and Countermovement: Loosely Coupled Conflict,” Working Paper No. 276. (Ann Arbor, MI: Center for Research of Social Organization, University of Michigan, 1982). ซึ่งภายหลังได้ถูกปรับปรุงใหม่และลงตีพิมพ์ในส่วนที่ว่าด้วยขบวนการและขบวนการโต้กลับในหนังสือที่มี Mayer N. Zald และ John D. McCarthy เป็นบรรณาธิการร่วมกัน ดูรายละเอียดได้ใน Mayer N. Zald and Bert Useem, “Movement and Countermovement Interaction: Mobilization, Tactics, and State Involvement,” In Mayer N. Zald and John D. McCarthy, *Social Movements in an Organizational Society*, 5th printing (New Brunswick, NJ: Transaction Publisher, 2009[1987]), pp. 247-272.

⁴⁶ ดู Figure I: Model of SM-CM-Authority Relations ประกอบใน Mayer N. Zald and Bert Useem, “Movement and Countermovement: Loosely Coupled Conflict,” p. 29.

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการกับขบวนการโต้กลับเกิดขึ้น รวมถึงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการกับขบวนการโต้กลับที่มีต่อเจ้าหน้าที่รัฐ การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ขบวนการ-ขบวนการโต้กลับในระยะแรก ยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระบวนการทัศน์การศึกษาขบวนการทางสังคมตามแนวทางทฤษฎีการระดมทรัพยากร ดังเช่น งานยุคบุกเบิกของ Zald และ Useem ที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงก่อนหน้านี้ แม้ว่าจะมีการปรับปรุงรายละเอียดของทฤษฎี ให้เหมาะสมกับการศึกษามากยิ่งขึ้น โดยงานศึกษาลำดับต่อมา ดังเช่น งานของ Richard P. Gale⁴⁷ ที่เพิ่มเติมรายละเอียด เรื่องการระบุนิยามองค์กรของขบวนการทางสังคม (Social Movement Organizations-SMOs) และองค์กรของขบวนการโต้กลับ (Countermovement Organizations-CMOs) การประสานประโยชน์ระหว่างรัฐกับขบวนการทั้งสองฝ่ายให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน รวมทั้งการเกิดขึ้นของหน่วยงานใหม่ของรัฐเพื่อตอบสนองการเคลื่อนไหวของขบวนการต่างๆ งานของ Gale ถือได้ว่าเป็นงานที่ช่วยให้ภาพที่ดี ในเรื่องการอธิบายการก่อตัวจนกระทั่งการล่มสลายของขบวนการทางสังคม ว่าเกิดขึ้นจากแรงกดดันอะไรบ้างที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงแต่ละขั้นของพัฒนาการของขบวนการทางสังคม โดยใช้การเคลื่อนไหวของขบวนการด้านสิ่งแวดล้อมในสหรัฐอเมริกาเป็นฐานในการสร้างตัวแบบอธิบาย อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในการศึกษาขบวนการทางสังคม ไปสู่แนวทางของทฤษฎีโครงสร้างโอกาสทางการเมือง (the structure of political opportunity)⁴⁸ ประเด็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ขบวนการ-ขบวนการโต้กลับก็ได้ปรับเปลี่ยนไปด้วย เห็นได้จากการให้ความสำคัญกับเรื่องปัจจัยภายนอกขบวนการ ที่จะส่งผลสะท้อนต่อความสำเร็จและความล้มเหลวในการเคลื่อนไหวของขบวนการ ดังที่ปรากฏในงานของ David S. Meyer และ Susanne Staggenborg⁴⁹ ที่ให้ความสำคัญกับขบวนการโต้กลับมากขึ้น เพราะเขามองว่า ปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการกับขบวนการโต้กลับนั้น มีลักษณะสัมพันธ์กันโดยตรงอย่างแน่นแฟ้น⁵⁰ ไม่ใช่เพียงแค่ความสัมพันธ์อย่างหลวมๆที่เกิดจากความขัดแย้งของทั้งสองฝ่ายตามที่ Zald และ Useem ตั้งเป็นชื่องานของตนเองไว้⁵¹ สำหรับ Meyer และ Staggenborg ขบวนการโต้กลับถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในโครงสร้างโอกาสทางการเมือง ที่จะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จ/ล้มเหลวของการเคลื่อนไหวของขบวนการ เพราะขบวนการโต้กลับจะเกิดขึ้น เมื่อพวกเขามองว่าการเคลื่อนไหวของขบวนการหนึ่งๆมีโอกาสจะประสบความสำเร็จ จึงทำให้ประชาชนบางส่วนที่ถูกคุกคามผลประโยชน์จากการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม ถูกพันธมิตรของฝ่ายขบวนการโต้กลับระดมออกมา ซึ่งอาจจะมีชนชั้นนำ (elites) แสดงบทบาทเกี่ยวข้องด้วย แม้ว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอาจแตกต่างไปจากกรณีของขบวนการทางสังคม เพราะขบวนการโต้กลับมีความแตกต่างหลากหลายทั้งในแง่ของขนาด ขอบข่ายและ

⁴⁷ Richard P. Gale, "Social Movements and the State: The Environmental Movement, Countermovement, and Government Agencies," *Sociological Perspectives* 29, 2(April 1986): 202-240.

⁴⁸ โดยทั่วไปแล้ว งานวิชาการที่ศึกษาประเด็นนี้ที่ผ่านมา จะได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) เป็นหลัก ดังเห็นได้จากตัวอย่างงานทุกชิ้นที่ผู้เขียนกล่าวถึงก่อนหน้านี้

⁴⁹ David S. Meyer and Suzanne Staggenborg, "Movements, Countermovements, and the Structure of Political Opportunity," *American Journal of Sociology* 101, 6 (May 1996): 1628-1660.

⁵⁰ เพราะยิ่งอิทธิพลของขบวนการหนึ่ง มีต่อกลยุทธ์และข้อเรียกร้องของอีกขบวนการหนึ่งมากเท่าไร ขบวนการเหล่านั้นก็จะยิ่งมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกันมากยิ่งขึ้น ดูใน *Ibid.*, pp. 1647 and 1655.

⁵¹ ลองย้อนกลับไปดูเชิงอรรถที่ 44.

ยุทธวิธีของการเคลื่อนไหว⁵² อย่างไรก็ตาม Meyer และ Staggenborg มองว่า การเคลื่อนไหวของขบวนการได้กลับมามีขึ้นอยู่กับทรัพยากรของชนชั้นนำมากกว่าประชาชนรากหญ้า (grassroots constituencies)⁵³ และด้วยการพึ่งพาชนชั้นนำเช่นนี้เอง จึงทำให้ขบวนการได้กลับในลักษณะดังกล่าวมักจะอ่อนแอ ดังนั้น สิ่งที่จะเป็นหนทางแก้ปัญหาดังกล่าวของขบวนการได้กลับ จึงอยู่ที่การแสดงตัวให้เห็นว่าตนเป็นผู้ปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ สิทธิประโยชน์หรือค่านิยมทางวัฒนธรรมของสังคม ซึ่งเป็นประเด็นที่มีขอบเขตกว้างขวาง⁵⁴ จึงจะสามารถระดมผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาเข้าร่วมได้มากขึ้น

การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ขบวนการ-ขบวนการได้กลับ เป็นที่สนใจศึกษาของนักวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากช่วงกลางคริสต์ทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา ที่การศึกษาทางด้านขบวนการทางสังคม ได้ขยายขอบเขตการศึกษาออกไปกว้างไกลกว่าเดิม ดังเห็นได้จาก การมีวารสารวิชาการสำคัญๆ ที่เน้นการเผยแพร่บทความที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทางด้านขบวนการทางสังคมเกิดขึ้นโดยเฉพาะ ทั้งในลักษณะของวารสารที่มีการตีพิมพ์เป็นรูปเล่มกระดาษและวารสารออนไลน์ ดังเช่นวารสาร “*Mobilization*”⁵⁵ วารสาร “*Social Movement Studies*”⁵⁶ และวารสาร “*Interface*”⁵⁷ เป็นต้น ซึ่งผู้เขียนจะไม่กล่าวลงในรายละเอียดดังกล่าว เพราะผู้เขียนต้องการให้พื้นที่กับการกล่าวถึง แนวคิดที่เรียกว่า “*การเมืองแห่งการต่อสู้*” (Contentious Politics) ของ Doug McAdam Sidney Tarrow และ Charles Tilly ซึ่งช่วยขยายขยายการศึกษาขบวนการทางสังคมออกไปอย่างกว้างไกลกว่าเดิม และผู้เขียนจะนำเสนอการประยุกต์ใช้กรอบการวิเคราะห์ดังกล่าวกับการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ขบวนการ-ขบวนการได้กลับ ที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนเสื้อแดง ซึ่งเป็นกรณีศึกษาที่ผู้เขียนสนใจในลำดับต่อไป

แนวการวิเคราะห์การเมืองแห่งการต่อสู้ (Contentious Politics)

McAdam, Tarrow และ Tilly (ในแวดวงวิชาการด้านนี้ เรียกชื่อพวกเขาว่า “McT²”) ได้ใช้คำว่า “*การเมืองแห่งการต่อสู้*” (contentious politics) เพื่อแสดงให้เห็นว่าการต่อสู้รูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะอยู่

⁵² ดูตัวอย่างจากงานของ Kenneth T. Andrews จะเห็นได้ว่าขบวนการได้กลับอาจตอบโต้การเคลื่อนไหวของขบวนการได้หลายรูปแบบ ดังเช่น คนผิวขาวซึ่งต่อต้านการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิความเท่าเทียมกันของคนผิวดำ โดยเฉพาะในรัฐมิสซิสซิปปี ได้ตั้งโรงเรียนเอกชนที่มีการแบ่งแยกสีผิวขึ้น เพื่อตอบโต้ฝ่ายคนผิวดำที่ได้รับชัยชนะจากการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิดังกล่าว จนกระทั่งทำให้ศาลตัดสินให้คนผิวดำและผิวขาว มีสิทธิเท่าเทียมกันในโรงเรียนรัฐ ดูรายละเอียดได้จาก Kenneth T. Andrews, “Movement-Counter-movement Dynamics and the Emergence of New Institutions: The Case of ‘White Flight’ Schools in Mississippi,” *Social Forces* 80, 3 (March 2002), pp. 911-936.

⁵³ David S. Meyer and Suzanne Staggenborg, *op. cit.*, p. 1639.

⁵⁴ *Ibid.*, p. 1640.

⁵⁵ *Mobilization: An International Journal* เป็นวารสารทางวิชาการระดับนานาชาติ ซึ่งก่อตั้งโดย Hank Johnston จากมหาวิทยาลัยแห่งรัฐ ซาน ดิเอโก (San Diego State University) ประเทศสหรัฐอเมริกา โดยเริ่มตีพิมพ์เผยแพร่บทความทางด้านขบวนการทางสังคม ฉบับแรกในเดือนกันยายนปี ค.ศ. 1996

⁵⁶ *Social Movement Studies: Journal of Social, Cultural and Political Protest* เป็นวารสารวิชาการเชิงสหวิทยาการ ที่ให้ความสนใจศึกษาขบวนการทางสังคมรูปแบบต่างๆ ด้วยองค์ความรู้แบบข้ามสาขาวิชา ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 2002 โดยสำนักพิมพ์ Taylor & Francis ที่เริ่มดำเนินการในสหราชอาณาจักร ก่อนที่จะขยายกิจการไปยังสหรัฐอเมริกา

⁵⁷ *Interface: a journal for and about social movements* เป็นวารสารวิชาการทางด้านขบวนการทางสังคม ที่เพิ่งก่อตั้งในปี ค.ศ. 2009 และเริ่มต้นเผยแพร่ผลงานในรูปแบบออนไลน์ (online) เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลกลุ่มต่างๆ ทั่วทุกมุมโลกสามารถเข้าถึงได้ โดยให้ความสำคัญกับบทความด้านขบวนการทางสังคมทั้งจากนักวิชาการและนักเคลื่อนไหวทางสังคม

ในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม การปฏิวัติ คลื่นการนัดหยุดงานประท้วง (strike waves) ชาตินิยม (nationalism) การจรรโลงประชาธิปไตย (democratization) และรูปแบบอื่นๆ ต่างก็มีผลลัพธ์ในรูปของกลไก (mechanisms) และกระบวนการ (processes) ที่คล้ายคลึงกัน⁵⁸ ซึ่งในหนังสือ *Dynamics of Contention* McT² ได้เก็บข้อมูลจากกรณีศึกษาในหลายประเทศ ทั้งในทวีปยุโรป ทวีปอเมริกา ทวีปแอฟริกา รวมทั้งทวีปเอเชียด้วย (ดังเช่น กรณีการต่อต้านประธานาธิบดี Marcos ในฟิลิปปินส์ ช่วงปี 1983-1986 และกรณีวิกฤติการณ์เทียนอันเหมินในจีน ปี 1989 เป็นต้น) เพื่อสรุปว่ากรณีศึกษาเหล่านี้มีกลไกและกระบวนการอะไรร่วมกันบ้าง แล้วจึงนำมาประยุกต์ใช้อธิบายปรากฏการณ์ 3 รูปแบบ คือ การปฏิวัติ ชาตินิยม และการเปลี่ยนเป็นประชาธิปไตย

กรอบแนวคิดที่ได้จากงานของ McT² สามารถแยกออกได้เป็น 3 ส่วนตามลำดับ คือ กรอบการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัตในการระดม (A Dynamic, Interactive Framework) การเปลี่ยนรูปแบบการต่อสู้ (transformation of contention) และวิถีโคจรของการปฏิวัติ (revolutionary trajectories)

กรอบการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัตในการระดม

กรอบการวิเคราะห์การระดมของ McT² เกิดขึ้นจากการปรับกรอบการวิเคราะห์เดิมที่มีลักษณะสถิต (static)⁵⁹ ให้กลายเป็นกรอบการวิเคราะห์ที่มีพลวัต (dynamic) โดยใช้มุมมองการวิเคราะห์หลายรูปแบบมาเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน (relational perspective)⁶⁰ ทำให้ได้กรอบการวิเคราะห์ที่มีลักษณะแตกต่างไปจากกรอบการวิเคราะห์เชิงเหตุผลโดยทั่วไป โดยเฉพาะตรงที่กรอบการวิเคราะห์นี้ ให้ความสนใจการกระทำในระดับปัจเจก (individual action) มาก แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ละเลยต่อความสัมพันธ์เชิงเหตุผลที่มีต่อกระบวนการ และยังมองว่าสาเหตุที่เป็นห่วงโซ่ (causal chain) เชื่อมโยงกลไกต่างๆ เข้าด้วยกัน สามารถมีการจัดลำดับ และการจัดกลุ่มได้หลายลักษณะ ส่งผลให้ผลลัพธ์ร่วมที่เกิดขึ้นมีได้หลายแบบ ดังนั้น กรอบการวิเคราะห์นี้ จึงเหมาะสมกับการเคลื่อนไหวของขบวนการมวลชนที่มีลักษณะเป็นเครือข่าย (network) ซึ่งผู้เข้าร่วมเคลื่อนไหวทั้งที่เป็นมวลชนและเป็นแกนนำไม่จำเป็นต้องมีลักษณะเป็นหนึ่งเดียวกัน (unity) แต่มีเพียงเป้าหมายหรืออุดมการณ์บางอย่างร่วมกันก็ได้ ดังเช่น กรณีการเคลื่อนไหวของขบวนการมวลชนเสื้อแดงของไทย

กลไกต่างๆ ในกรอบการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัต ในการระดมปัจจัยต่างๆ ที่ใช้สำหรับการเคลื่อนไหว ประกอบด้วยกลไกหลัก 4 ประการ⁶¹ ได้แก่ *ลักษณะที่นำมาสู่การคุกคามและโอกาส (attribution of threat and opportunity)*⁶² *ความเหมาะสมทางสังคม (social appropriation)*⁶³ *การประกอบสร้าง*

⁵⁸ Doug McAdam, Sidney Tarrow and Charles Tilly, *Dynamics of Contention* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), p. 4.

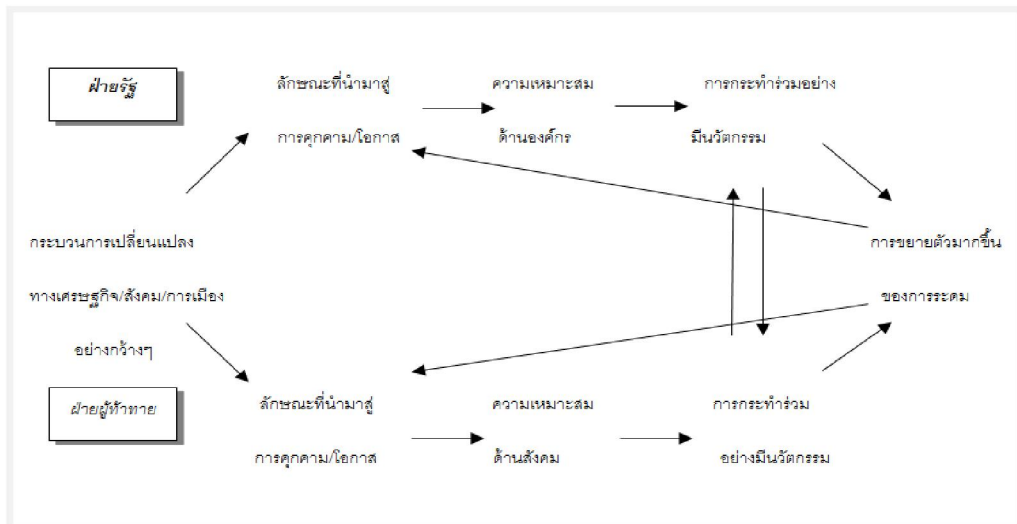
⁵⁹ ดู Figure 1.2. ใน *Ibid.*, p. 17.

⁶⁰ กรอบการวิเคราะห์ที่มีลักษณะมุมมองสัมพันธ์กัน ประกอบขึ้นจากการนำการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง (structural analyses) การวิเคราะห์เชิงเหตุผล (rationalist analyses) การวิเคราะห์เชิงปรากฏการณ์ (phenomenological approaches) และการวิเคราะห์เชิงวัฒนธรรม (cultural approaches) มารวมกัน ดูใน *Ibid.*, pp. 20-24.

⁶¹ ดูใน *Ibid.*, pp. 45-50.

⁶² หมายถึง โอกาสและการคุกคามที่ส่งอิทธิพลต่อเป้าหมายการเคลื่อนไหวของขบวนการในที่นี้ถูกตีความอย่างกว้างขวาง มีความเกี่ยวข้องกับตัวแสดงต่างๆ ทั้งที่มาจากภายในตัวขบวนการเอง (ดังเช่น แกนนำ สมาชิกผู้เข้าร่วมชุมนุม ฯลฯ) และที่มาจากนอกขบวนการ (ดังเช่น เจ้าหน้าที่รัฐ สื่อมวลชน ประชาชนทั่วไป ขบวนการโต้กลับ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่นๆ)

ทางสังคม (social construction)⁶⁴ และกลไกสุดท้าย คือ การกระทำร่วมอย่างมีนวัตกรรม (innovative collective action)⁶⁵ กลไกต่างๆ ทั้ง 4 ประการดังกล่าวจะต้องมีลักษณะปฏิสัมพันธ์แบบต่อเนื่อง และเกิดขึ้นวนเวียนซ้ำๆ โดยที่การระดมปัจจัยต่างๆ เป็นหน้าที่ (function) อย่างหนึ่ง ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างกลไกเหล่านี้ การระดมปัจจัยต่างๆ ดังกล่าว สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดช่วงเวลาการต่อสู้ที่เกิดขึ้นของขบวนการ นอกจากนี้ การระดมที่ขยายตัวขึ้นของฝ่ายหนึ่ง ก็จะส่งอิทธิพลในฐานะที่เป็นการคุกคามหรือโอกาสของอีกฝ่ายหนึ่ง จนกระทั่งนำมาสู่การขยายตัวของการระดม หรือแม้กระทั่งการลดการระดม (demobilization) ของอีกฝ่ายหนึ่งได้ด้วยเช่นกัน ดังเห็นได้จากแผนภาพกรอบการวิเคราะห์ด้านล่าง

แผนภาพที่ 1: กรอบการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัตในการระดม⁶⁶

การเปลี่ยนรูปแบบการต่อสู้

ฯลฯ) ซึ่งตัวแสดงเหล่านี้สามารถส่งอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ดังนั้น โอกาสและการคุกคามในที่นี้ จึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่ว่าขบวนการสร้างเป็นกรอบประเด็น (framing) สำหรับการเคลื่อนไหวไว้เท่านั้น

⁶³ หมายถึง การระดมปัจจัยต่างๆ (mobilization) ของขบวนการจะเป็นไปได้ ก็ต่อเมื่อขบวนการมีความสามารถในการใช้องค์กรหรือเครือข่ายสมาชิกของขบวนการที่ตนมีอยู่ สร้างฐานทางสังคม (social base) ได้อย่างเหมาะสม เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ของขบวนการต่อไป โดยที่องค์กรหรือเครือข่ายสมาชิกของขบวนการนั้น จะเป็นสิ่งที่มีอยู่ก่อนแล้ว หรือเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นใหม่ในช่วงที่เคลื่อนไหวต่อสู้ก็ได้

⁶⁴ การระดมปัจจัยต่างๆ ของขบวนการเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการตีความและการประกอบสร้างความหมายต่างๆ ขึ้นมาในความหมายอย่างกว้าง ไม่ว่าจะเป็นการตีความว่าสิ่งใดจะเป็นโอกาสหรือเป็นภัยคุกคามต่อขบวนการ สิ่งใดคืออัตลักษณ์ (identity) ของขบวนการ/แกนนำ/สมาชิกทั่วไปที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหวกับขบวนการ รวมถึงการสร้างจินตนาการขึ้นมาว่าอะไรคือเป้าหมายอันชอบธรรม (legitimate purposes) ของขบวนการ/องค์กร ดังนั้น การประกอบสร้างทางสังคมในที่นี้ จึงเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ในทุกปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนการ

⁶⁵ การต่อสู้ที่มีนวัตกรรมคือการต่อสู้ที่สามารถกระทำการใดๆ ให้เป็นที่สนใจของสังคมได้ และสามารถก่อให้เกิดความวุ่นวายต่อฝ่ายตรงข้ามได้ ทั้งในรูปของการทำให้ฝ่ายตรงข้ามรู้สึกถึงความไม่แน่นอนต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นและในรูปของการก่อความขัดแย้งให้เกิดในฝ่ายตรงข้ามได้

⁶⁶ ดู Figure 2.1 ใน *Ibid.*, p. 45.

ผลการศึกษาของ McT² แสดงให้เห็นว่าเมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนำ จนถึงขั้นที่ความเห็นพ้องต้องกันในหมู่ชนชั้นนำล่มสลายลง (collapsing elite consensus) จะนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบความขัดแย้งของทั้งสองฝ่าย ด้วยการนำเอาผู้ที่เป็นชนชั้นนำ (elites) และผู้ที่ไม่ใช่ชนชั้นนำ (non-elites) เข้ามาร่วมการต่อสู้ด้วย โดยผ่านกลไกต่างๆรวม 4 ประการ⁶⁷ ได้แก่ การเป็นนายหน้า (brokerage)⁶⁸ การเปลี่ยนอัตลักษณ์ (identity shift)⁶⁹ การทำให้มีความรุนแรงมากขึ้น (radicalization)⁷⁰ และกลไกสุดท้ายคือ การบรรจบกันของข้อตรงข้ามในการต่อสู้ (convergence)⁷¹ อย่างไรก็ตาม McT² ได้เตือนว่า กลไกต่างๆที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการต่อสู้ดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นทั้งหมดเป็นรูปแบบเดียวกัน แต่อาจมีเพียงบางกลไกที่เกิดขึ้น เพราะผลลัพธ์ของการต่อสู้ที่เกิดขึ้นจะมีรูปแบบเช่นใด ขึ้นอยู่กับบริบทความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในแต่ละประเทศด้วย⁷² ดังเช่น บางประเทศแม้ว่าจะมีตัวแสดงทางการเมืองบางกลุ่มสร้างความรุนแรงมากขึ้น แต่ตัวแสดงทางการเมืองกลุ่มอื่นๆก็มุ่งเข้าสู่แนวทางสันติเพื่อยุติปัญหา ดังที่เกิดขึ้นในการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตย ภายหลังสิ้นสุดระบอบเผด็จการ Franco ของสเปน

วิถีโคจรของการปฏิวัติ

McT² ได้แสดงให้เห็นว่าการต่อสู้ของขบวนการใดๆจะนำไปสู่การปฏิวัติทางสังคม (social revolution) ได้ ต้องเริ่มต้นจากการเกิดสถานการณ์ปฏิวัติ (revolutionary situation) ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัจจัย 3 ประการ⁷³ ได้แก่ *ประการแรก* มีการปรากฏตัวของฝ่ายที่ต้องการต่อสู้ (contender) และอำนาจสิทธิ์ในการควบคุมรัฐ หรือส่วนหนึ่งของรัฐ *ประการที่สอง* มีพลเมืองในระดับที่มีนัยสำคัญจำนวนหนึ่งมีความยึดมั่นผูกพัน (commitment) กับการอ้างสิทธิ์ดังกล่าวในการควบคุมรัฐ และ*ประการที่สาม* รัฐไม่มีความสามารถหรือไม่ต้องการที่จะปราบปรามฝ่ายตรงข้าม และ/หรือ รัฐไม่มีความสามารถหรือไม่ต้องการที่จะมีข้อผูกพัน (commitment) กับข้อเรียกร้องของฝ่ายตรงข้าม อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากเกิดสถานการณ์ปฏิวัติดังกล่าวแล้ว การต่อสู้แบบปฏิวัติ (revolutionary contention) จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ มีกลไกสำคัญ 3 ประการ ที่

⁶⁷ *Ibid.*, p. 162.

⁶⁸ หมายถึง การเชื่อมโยงส่วนต่างๆทางสังคม (social site) มากกว่าหรือเท่ากับสองส่วนขึ้นไป ซึ่งแต่เดิมไม่ได้เชื่อมโยงกัน โดยมีตัวกลาง (ซึ่งอาจจะมีลักษณะเป็นบุคคล กลุ่มคน องค์กร หน่วยงาน สถานที่ หรือโครงการบางอย่าง) ทำหน้าที่สร้างสายสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆในสังคมดังกล่าวขึ้นมา เพื่อให้มีส่วนร่วมในการต่อสู้ของขบวนการซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจเกิดขึ้นได้ทั้งในฝ่ายของผู้ที่สนับสนุนและผู้ต่อต้านระบอบที่ดำรงอยู่ ดูใน *Ibid.*, p. 142.

⁶⁹ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงนิยามความเป็นตัวตนของตัวแสดงทางการเมืองที่มีอยู่เดิมในระบอบการเมือง รวมถึงความสัมพันธ์ของตัวแสดงทางการเมืองที่มีต่อระบอบการเมืองด้วย ซึ่งสิ่งเหล่านี้อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง จนนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ (new identities) ขึ้นมา

⁷⁰ หมายถึง การเพิ่มความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างฝ่ายต่างๆให้สูงยิ่งขึ้น ทั้งในรูปแบบของการเสนอข้อเรียกร้องที่สูงขึ้น การนิยาม/พรรณนาลักษณะของตนเองและฝ่ายตรงข้ามไปในทางที่ขัดแย้งยิ่งขึ้น

⁷¹ หมายถึง ผลกระทบทางอ้อมจากความรุนแรง (radical frank effect) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อความขัดแย้งระหว่างฝ่ายต่างๆรุนแรงขึ้น จนกระทั่งเกิดการขับดันให้ตัวแสดงทางการเมืองที่มีความสุดโต่งน้อยกว่า (less extreme political actors) เข้าสู่การสร้างข้อตกลงร่วมกันระหว่างทั้งสองฝ่าย เพื่อให้สถานการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่มีอยู่เบาบางหรือยุติลง

⁷² *Ibid.*, p. 171.

⁷³ *Ibid.*, p. 197.

แสดงให้เห็นถึงกระบวนการละทิ้งระบอบการเมืองเดิม⁷⁴ ได้แก่ *ประการแรก* เกิดการฝ่าฝืนกฎหมายหรือละเมิดสิทธิที่เป็นผลประโยชน์ของชนชั้นนำ (infringement of elite's interest) *ประการที่สอง* มีความเดือดร้อนคับข้องใจที่เกิดขึ้นอย่างทันทีทันใด (suddenly imposed grievances) และ *ประการที่สาม* การยุติการรับรองความชอบธรรมของระบอบการเมือง (decertification) ซึ่งกระทำโดยผู้มีอำนาจในการรับรองระบอบการเมืองนั้นๆ ดังเช่น กษัตริย์ ประชาชน องค์กรระหว่างประเทศต่างๆ เป็นต้น

3. ตัวอย่างประเด็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ขบวนการและขบวนการโต้กลับที่น่าสนใจภายใต้บริบทสังคมและการเมืองไทยปัจจุบัน

ภายหลังจากที่ผู้เขียนได้นำเสนอพัฒนาการ สถานะและประเด็นสำคัญต่างๆ ในการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ขบวนการและขบวนการโต้กลับด้วยจารีตการศึกษาแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองในระดับสากลแล้ว ลำดับต่อไป ผู้เขียนจะนำเสนอ ตัวอย่างกรณีศึกษาในบริบททางสังคมและการเมืองของไทยในปัจจุบันซึ่งเป็นหัวข้อวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของผู้เขียน เพื่อแสดงให้เห็นถึงที่มาและความสำคัญของปัญหาและประโยชน์ทางวิชาการที่จะได้รับการศึกษาค้นคว้ากรณีศึกษาดังกล่าว พร้อมทั้งเสนอกรอบการวิเคราะห์ทางทฤษฎีในหัวข้อ “**ปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ขบวนการและขบวนการโต้กลับ: กรณีศึกษาการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดงตั้งแต่ปี 2549-2553**” เป็นการปิดท้ายบทความนี้ด้วยความหวังเป็นอย่างยิ่งว่าสิ่งที่ผู้เขียนกล่าวถึงนี้ จะช่วยจุดประเด็นให้บุคคลอื่นในแวดวงวิชาการของไทยนำไปต่อยอดและหันมาสนใจการศึกษาตามแนวทางนี้เพิ่มมากขึ้น เพื่ออุดช่องว่างของการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ของไทยต่อไป

3.1) ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การทำรัฐประหารของ “คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (คปค.)⁷⁵ ในวันที่ 19 กันยายน 2549 ที่มีต่อรัฐบาลของ พ.ต.ท. ดร.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีจากพรรคไทยรักไทยในเวลานั้น ถือเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของความขัดแย้งทางการเมืองที่นำมาสู่การเคลื่อนไหวมวลชนจำนวนมาก ซึ่งแยกตัวออกเป็น 2 ฝ่ายตรงข้ามกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ฝ่ายแรกเป็นฝ่ายของ “กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (พธม.) หรือที่รู้จักกันในนาม “กลุ่มคนเสื้อเหลือง” ที่เคลื่อนไหวขับไล่รัฐบาลทักษิณมาตั้งแต่ก่อนเกิดการรัฐประหาร โดยใช้คำนิยมและอุดมการณ์ “ราชาชาตินิยม”⁷⁶ ซึ่งครอบงำความคิดทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมืองของรัฐไทย มาเป็นระยะ

⁷⁴ *Ibid.*, pp. 198-207.

⁷⁵ เดิม คปค. ใช้ชื่อเต็มเป็นภาษาอังกฤษว่า “Council for Democratic Reform under Constitutional Monarchy (CDRM) แต่ต่อมาตัดคำว่า “under Constitutional Monarchy” ออก เพื่อเบี่ยงเบนความเข้าใจของชาวต่างชาติ ที่มองว่าการรัฐประหารครั้งนี้ ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันกษัตริย์และผู้ใกล้ชิด อย่างไรก็ตาม คปค. ยังคงใช้ชื่อเต็มภาษาไทยตามเดิม และภายหลังจากประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับชั่วคราว พ.ศ. 2549 คปค.ได้เปลี่ยนเป็น “คณะมนตรีความมั่นคงแห่งชาติ” (คมช.) ดูรายละเอียดใน Michael Kelly Connors, *Democracy and National Identity in Thailand*, revised ed. (Copenhagen: NIAS Press, 2007), p. 271.

⁷⁶ ผู้เขียนใช้คำนี้ ในความหมายเดียวกับที่ ศ.ดร.ธงชัย วินิจจะกูล ได้อธิบายว่า “ลัทธิอุดมการณ์ประวัติศาสตร์ที่ครอบงำสังคมไทย คือ ประวัติศาสตร์แบบราชาชาตินิยม” ในการปาฐกถา 14 ตุลา ประจำปี 2548 หัวข้อ “ข้ามให้พ้นประชาธิปไตยแบบหลัง 14 ตุลา” ณ อนุสรณ์สถาน 14 ตุลา คม 2516 ในวันที่ 14 ตุลาคม 2548 ซึ่งปาฐกถานี้ได้ถูกปรับปรุงและตีพิมพ์อีก

เวลานานหลายทศวรรษจนถึงปัจจุบัน⁷⁷ เป็นแกนกลางทางความคิดในการยึดโยงมวลชนเข้าด้วยกัน ขณะที่อีกฝ่ายหนึ่ง เกิดขึ้นจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่มีความคิดที่แตกต่างหลากหลาย ในนาม “กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยขับไล่เผด็จการ” (นปก.) ซึ่งในเวลาต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น “แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ” (นปช.) หรือที่รับรู้กันในชื่อ “กลุ่มคนเสื้อแดง” ผู้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวกลุ่มนี้ มาจากทั้งที่เป็นฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลทักษิณ และฝ่ายผู้ต่อต้านการทำรัฐประหารและเรียกร้องประชาธิปไตย ซึ่งมีได้สนับสนุนรัฐบาลทักษิณ ความแตกแยกทางความคิดและอุดมการณ์ของกลุ่มคน 2 กลุ่มดังกล่าว ได้นำมาสู่วิกฤติการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญของประเทศไทยในปัจจุบัน จนถึงขั้นที่ฝ่าย นปช. ได้ท้าทายต่อค่านิยมและอุดมการณ์ “ราชาชาตินิยม” ซึ่งเป็นค่านิยมและอุดมการณ์หลักของประเทศไทยในปัจจุบัน⁷⁸ โดยใช้ค่านิยมและอุดมการณ์สากลอย่าง “เสรีประชาธิปไตย” เป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อสู้ (แต่สิ่งนี้จะเป่าหมายที่แท้จริงของขบวนการหรือไม่ ยังคงเป็นสิ่งที่ต้องถกเถียงต่อไป)

ปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนเสื้อแดงช่วงเวลาหลายปีที่ผ่านมา ได้นำมาสู่ประเด็นคำถามที่มีความเกี่ยวข้องจำนวนมาก ดังเช่น อะไรเป็นสาเหตุของวิกฤติความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มคนเสื้อแดงกับกลุ่มคนเสื้อเหลือง คนเสื้อแดงคือใคร⁷⁹ ฯลฯ ซึ่งแน่นอนว่า ด้วยคำถามเหล่านี้ ได้ทำให้เกิดความพยายามในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ด้วยองค์ความรู้ทางวิชาการจากนักวิชาการที่มาจากหลากหลาย

ใน ธงชัย วินิจจะกูล, “ข้ามให้พ้นประชาธิปไตยแบบหลัง 14 ตุลา,” *ฟ้าเดียวกัน* 3,4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2548), หน้า 142-164.

⁷⁷ แม้ว่าภายหลังจาก พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา คณะราษฎรจะก่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองของประเทศไทย (หรือสยาม ในช่วงเวลานั้น) จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตย (อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ของประเทศ ภายใต้รัฐธรรมนูญ) แล้วก็ตาม แต่ในเวลาต่อมาก็มีความพยายามรื้อฟื้นค่านิยมและอุดมการณ์ดังกล่าวขึ้นมาใช้ประโยชน์ทางการเมืองอีก ดูตัวอย่างงานวิชาการที่เปิดเผยให้เห็นที่มาของการก่อตัวของความคิดเรื่อง “ชาติ ศาสน์ กษัตริย์” ในอดีตที่ถูกชนชั้นนำฝ่ายอนุรักษ์นิยมนำมาใช้ครอบงำสังคมไทย ได้จากงานของ Thongchai Winichakul, *Siam Mapped: A History of the Geo-body of a Nation* (Chiang Mai: Silksworm Books, 1998)., Kullada Kesboonchoo Mead, *The Rise and Decline of Thai Absolutism* (London: RoutledgeCurzon, 2004). และดูงานของ Nattapol Chaiching, “The Monarchy and the Royalist Movement in Modern Thai Politics, 1932-1957,” in Soren Ivarsson and Lotte Isager, *Saying the Unsayable: Monarchy and Democracy in Thailand* (Copenhagen: NIAS Press, 2010), pp. 147-178. ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ได้มีความพยายามของฝ่ายชนชั้นนำอนุรักษ์นิยมที่พยายามรื้อฟื้นสถานภาพเดิมของสถาบันกษัตริย์ที่เสื่อมถอยลงและสูญหายไปตั้งแต่ พ.ศ. 2475

⁷⁸ ชื่อเรียกร้องของกลุ่มคนเสื้อแดงที่ชัดเจนประเด็นหนึ่ง คือ ต้องการโค่น “อำมาตย์” เพื่อมิให้มีการใช้อำนาจพิเศษที่ไม่สามารถตรวจสอบได้ เข้ามาแทรกแซงทางการเมือง โดยมุ่งเป้าไปที่บทบาทการแทรกแซงทางการเมืองของประธานองคมนตรี (พลเอกเปรม ติณสูลานนท์) จึงถือได้ว่า ชื่อเรียกร้องดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสถาบันกษัตริย์ด้วย ถ้าหากเรายอมรับความคิดของ Duncan McCargo ที่มองว่าประธานองคมนตรีเป็นศูนย์กลางเครือข่ายอำนาจของสถาบันกษัตริย์ ดูใน Duncan McCargo, “Network monarchy and legitimacy crises in Thailand,” *The Pacific Review* 18, 4 (December 2005), pp. 501.

⁷⁹ การสำรวจความคิดเห็นผู้เข้าร่วมเคลื่อนไหวกับกลุ่มคนเสื้อแดงในโครงการวิจัยหลายชิ้น ได้แสดงให้เห็นว่าผู้เข้าร่วมฯ ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนชั้นกลางระดับล่างรุ่นใหม่ ซึ่งเมื่อพิจารณาจากฐานทางเศรษฐกิจแล้ว จะเห็นได้ว่าพวกเขาไม่ใช่คนจน ดูรายละเอียดได้จากบทความของ อภิชาติ สถิตนิรามัย, “เสื้อแดงคือใคร: มีอบเตมเงิน ไพร่ หรือชนชั้นกลางใหม่ กับทางแพร่งของสังคมไทย,” ใน ภิญ โธเรสุริยธรรมา, บก., *Red Why: แต่งทำไม* (กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์, 2553), หน้า 14-35. และประภาส ปิ่นตบแต่ง, “การลุกขึ้นสู้ของคน ‘ยอดหญ้า’: บทวิเคราะห์ในเชิงมิติการเมือง,” ใน ภิญ โธเรสุริยธรรมา, บก., *Red Why: แต่งทำไม* (กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์, 2553), หน้า 36-55.

สาขาที่มีความสนใจต่อปรากฏการณ์นี้ (ทั้งในสาขาสังคมวิทยา⁸⁰ มานุษยวิทยา⁸¹ เศรษฐศาสตร์การเมือง⁸² รัฐศาสตร์⁸³ ฯลฯ) สำหรับตัวผู้เขียนแล้ว ก็มองว่าปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนเสื้อแดงนี้มีความน่าสนใจอย่างยิ่งเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะในหมู่ผู้มีความสนใจด้านขบวนการทางสังคมและการเมือง เพราะมันได้สะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัด/ช่องว่างทางวิชาการของงานวิชาการด้านขบวนการทางสังคมและการเมืองที่มีอยู่เดิม (โดยเฉพาะในกรณีของงานวิชาการไทย) แต่ขณะเดียวกันปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนเสื้อแดงนี้ จะกลายเป็นแหล่งข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งจะช่วยเติมเต็มช่องว่างทางวิชาการที่ขาดหายไปดังกล่าวด้วย อนึ่ง สิ่งที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงว่าเป็นข้อจำกัด/ช่องว่างทางวิชาการของงานวิจัยด้านขบวนการทางสังคมและการเมืองที่ผ่านมา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ประการแรก นักวิชาการโดยทั่วไปมักให้ความสำคัญกับขบวนการทางสังคมและขบวนการทางการเมืองที่ประสบความสำเร็จในการเคลื่อนไหวตามเป้าหมายที่วางไว้เป็นหลัก จึงพยายามอธิบายให้เห็นว่าขบวนการเหล่านั้นประสบความสำเร็จได้อย่างไร แต่กลับไม่ให้ความสนใจต่อขบวนการที่ไม่บรรลุเป้าหมายในการเคลื่อนไหวว่า เกิดขึ้นเป็นเพราะปัจจัยใดเป็นสำคัญ ดังนั้น การศึกษาการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนเสื้อแดงตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2549-2553 ซึ่งถือเป็นขบวนการทางสังคมและการเมืองสำคัญในปัจจุบัน ที่ยังคงไม่สามารถบรรลุเป้าหมายในการเคลื่อนไหวของตนที่ประกาศต่อสาธารณชนไว้ได้ จะช่วยแสดงให้เห็นว่ามีปัจจัยสำคัญใดที่ทำให้การเคลื่อนไหวของขบวนการต้องเผชิญกับสภาพดังกล่าว

⁸⁰ ดูตัวอย่างเช่นงานของ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี และคณะวิจัย, “ทำความเข้าใจกับความคิดทางการเมืองของชาวเสื้อแดงในภาคเหนือ: งานวิจัย” ที่นำเสนอในเวทีย่อย “โครงสร้างการเมืองและความขัดแย้งในสังคมภาคเหนือ” ในการเสวนา “แผ่นดินเดียวกันแต่อยู่คนละโลก?” จัดโดย คณะกรรมการวิจัยสภาแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา ร่วมกับมหาวิทยาลัยภาคเหนือ ณ ห้องประชุม ม.ล.ต๋อย ขุมสาย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 28 สิงหาคม 2553.

⁸¹ ดูตัวอย่างเช่นงานของ Charles F. Keyes, “From Peasant to Cosmopolitan Villagers: Refiguring the ‘Rural’ in Northeastern Thailand,” *Paper presented at the conference on “Revisiting Agrarian Transformations in Southeast Asia,”* Chiang Mai, Thailand, May 2010.

⁸² ดูตัวอย่างเช่น ผาสุก พงษ์ไพจิตร ที่ได้กล่าวปาฐกถา หัวข้อ “หนึ่งทศวรรษ วิถีชีวิต วิถีสู้: ขบวนการประชาชนร่วมสมัย” ในการเสวนาเรื่อง “บทวนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศไทย” จัดโดย กลุ่มจับตาขบวนการประชาสังคมไทย ร่วมกับ ศูนย์ติดตามประชาธิปไตยไทย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักข่าวประชาธรรมและประชาไท ที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 17 กันยายน 2553.

⁸³ ดูตัวอย่างเช่นงานของ เวียงรัฐ เนติโพธิ์, “สามเหลี่ยมไม่เขี่ยอันภูเขา บริบทเชิงโครงสร้าง ขบวนการคนเสื้อแดง,” *เอกสารประกอบการบรรยาย “การทำความเข้าใจขบวนการประชาชน” ในการอภิปรายทางวิชาการเรื่อง โคนาฏกรรมจากราชดำเนินสู่ราชประสงค์*, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 20 มิถุนายน 2553., เกษียร เตชะพีระ, “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข: ที่มาและที่ไป,” *บทความประกอบปาฐกถาในงานสัมมนาประจำปีของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง “เมืองไทยหลังวิกฤต?: ทิศทางการเมือง การบริหารและการต่างประเทศไทย”* จัดโดย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ณ หอประชุมศรีบูรพา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์, 10 มกราคม 2554. และ Naruemon Thabchumpon, “Contested Political Networks: The Study of the Yellow and the Red in Thailand’s Politics,” *A draft paper submitted to the International Workshop on Political Networks in Asia, under the framework of Global COE (Center of Excellence), “The Transferability of East Asian Developmental Strategies and State Building”*, 14 May 2010, National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS), Tokyo, Japan.

ประการที่สอง นักวิชาการโดยทั่วไปไม่ให้ความสนใจกับการศึกษาขบวนการโต้กลับ เพราะมองว่าไม่มี ความแตกต่างไปจากขบวนการทางสังคมและขบวนการทางการเมืองโดยทั่วไป ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว ขบวนการโต้กลับ (ทั้งที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้งจากฝ่ายคู่กรณีของขบวนการทางสังคมและการเมือง และที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ) ถือเป็นหนึ่งในกลุ่มปัจจัยสำคัญของขบวนการทางสังคมและการเมือง ที่มีส่วนสำคัญต่อ ความสำเร็จและล้มเหลวของขบวนการ เพราะขบวนการโต้กลับนี้จะมีเป้าหมายที่ตรงข้ามต่อขบวนการฝ่ายตรง ข้ามโดยตรง แม้ว่าขบวนการโต้กลับ (อาจจะ) มีแนวทางการจัดระดมผู้เข้าร่วม การจัดตั้งรูปแบบองค์กร/ เครือข่าย รวมถึงการสร้างพันธมิตรในการเคลื่อนไหวที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับขบวนการฝ่ายตรงข้ามได้ก็ตาม

ประการที่สาม แม้ว่าจะมีนักวิชาการจำนวนมากที่ศึกษาขบวนการทางสังคมและการเมือง ซึ่งทำทนาย รัฐโดยตรง ผ่านทางการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐแก้ปัญหาทางนโยบายต่างๆ แต่งานวิชาการเหล่านี้ กลับไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควรต่อรัฐ ซึ่งถือเป็นคู่กรณีที่ถูกทำทนายจากขบวนการโดยตรง⁸⁴ กล่าวคือ ไม่มีกรณีวิเคราะห์ให้ เห็นว่า “รัฐ” ที่ขบวนการกำลังทำทนายอยู่นั้นมีโครงสร้างพื้นฐาน (configuration) เป็นอย่างไร อีกทั้งยัง พยายามลดทอนความสำคัญของ “รัฐ” ให้เหลือเพียงแค่ “รัฐบาล” ที่เข้ามาบริหารประเทศในแต่ละช่วงเวลา เท่านั้น ในกรณีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนเสื้อแดงนั้น ไม่ได้กระทำเพียงแค่การทำทนายต่ออำนาจของรัฐบาลที่ บริหารประเทศอยู่ แต่ยังทำทนายต่อโครงสร้างอำนาจรัฐ รวมถึงค่านิยมและอุดมการณ์หลักของรัฐโดยรวม ใน กรณีนี้คู่ขัดแย้งของกลุ่มคนเสื้อแดงจึงกว้างขวางไปกว่าตัวรัฐบาลที่บริหารประเทศ แต่ครอบคลุมไปถึง ศูนย์กลางของแหล่งที่มาของความชอบธรรมต่างๆภายในรัฐด้วย

ประการที่สี่ การวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมและการเมืองที่เกิดขึ้นภายในประเทศหนึ่งๆ โดยทั่วไป มักเริ่มต้นจากการมองปัจจัยภายในประเทศที่เกี่ยวข้องเป็นสำคัญ จึงทำให้เกิดการละเลยปัจจัยที่มาจาก ภายนอกประเทศ ซึ่งอาจมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้เกิด ปรัชญาการณทางการเมืองในรูปของการเคลื่อนไหว ของขบวนการทางสังคมและการเมืองภายในประเทศได้เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะปัจจัยที่เกิดขึ้นจากโลกาภิวัตน์ ทางเศรษฐกิจ (economic globalization) ที่ทำให้พลังของทุนนิยมได้เข้าไปแทรกแซงและขับเคลื่อนกลุ่มพลัง ทางสังคมต่างๆภายในรัฐหนึ่งๆ เพื่อทำให้รัฐนั้นๆปรับเปลี่ยนแนวทางนโยบายทางเศรษฐกิจและการเมือง ให้ สอดคล้องกับการทำงานของทุนนิยมโลกภายใต้ระเบียบอำนาจโลก (world order) ที่ดำรงอยู่ ซึ่งกรณีของ ประเทศไทยในอดีต ก็มีตัวอย่างของเหตุการณ์ที่ศูนย์กลางระบบทุนนิยมโลก เข้ามาแทรกแซงการเมือง ภายในประเทศหลายยุคหลายสมัย เกิดขึ้นเช่นเดียวกัน⁸⁵ ดังนั้น กรณีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคน

⁸⁴ ตัวอย่างหนึ่งของงานวิชาการที่มีลักษณะดังกล่าว ก็คือ ผลงานวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทของผู้เขียนเอง ที่เน้นศึกษา การเคลื่อนไหวต่อสู้ทำทนายรัฐด้วยรูปแบบยุทธวิธีต่างๆ ของขบวนการคนจน เพื่อเปิดพื้นที่ทางการเมืองของตนและปรับ สัมพันธภาพทางอำนาจระหว่างรัฐกับขบวนการคนจน แต่กลับลดทอนความสำคัญของรัฐให้เหลือเพียงแค่รัฐบาล ที่เข้ามา บริหารประเทศในแต่ละช่วงเวลา ดูใน เอกพล เสียงดัง, “ผลสะท้อนจากการต่อสู้ของขบวนการคนจนและคนด้อยอำนาจใน สังคมไทย ตั้งแต่ปี 2531-2549,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2550).

⁸⁵ ผู้สนใจสามารถดูตัวอย่างได้ดังเช่น Kullada Kesboonchoo Mead, *The Rise and Decline of Thai Absolutism* (London: RoutledgeCurzon, 2004). ที่แสดงให้เห็นบทบาทของจักรวรรดิอังกฤษในฐานะศูนย์กลางระบบทุนนิยมโลก ภายใต้ระเบียบโลกที่จักรวรรดิอังกฤษเป็นตัวแสดงบทบาทนำ (Pax Britannica) ที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับสยาม เพื่อให้เกิดการ เปิดเสรีทางการค้า ในช่วงรัชกาลที่ 4 หรือดูจากงานของ เอกพล เสียงดัง, “การเจรจายุติสถานะสงครามระหว่างไทยกับ

เสื้อแดงในช่วงเวลาที่ผ่านมา จึงน่าสนใจว่ามีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของศูนย์กลางระบบทุนนิยมโลกในปัจจุบันอย่างสหรัฐอเมริกาหรือไม่ อย่างไร⁸⁶

ประการสุดท้าย การศึกษาขบวนการทางสังคมและการเมืองของนักวิชาการไทยที่ผ่านมา ไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ขบวนการและขบวนการโต้กลับมากเท่าที่ควร เพราะไม่ได้มองว่าตัวแสดงทั้งสามดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกันอยู่ ทั้งในลักษณะที่เป็นการสนับสนุนและขัดขวางการเคลื่อนไหวของแต่ละฝ่าย ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม แต่ในขณะเดียวกันตัวแบบในการศึกษาประเด็นดังกล่าว ที่นำเสนอโดยนักวิชาการตะวันตกก็ยังไม่สามารถนำมาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยได้อย่างเหมาะสม ซึ่งอาจเป็นเพราะประเทศเหล่านี้มีปัจจัยทางประวัติศาสตร์-การเมืองที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐและประชาสังคม รวมถึงรูปแบบการปกครองที่แตกต่างไปจากไทย⁸⁷

ด้วยความสำคัญของปัญหาทั้งห้าประการดังกล่าว การศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ขบวนการ-ขบวนการโต้กลับ โดยผ่านกรณีศึกษาการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มคนเสื้อแดง จึงมีความน่าสนใจต่อการค้นคว้าวิจัย เพื่อก่อให้เกิดคุณูปการต่องานวิชาการทางด้านขบวนการทางสังคมและการเมืองเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งผู้เขียนจะขอเสนอเป็นกรอบการวิเคราะห์ทางทฤษฎีดังนี้

3.2 กรอบการวิเคราะห์ทางทฤษฎี (Theoretical Framework)

งานวิจัยชิ้นนี้ผู้เขียนต้องการแสดงให้เห็นว่า การเคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการมวลชนเสื้อแดงได้ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับรัฐและขบวนการโต้กลับอย่างไร รวมทั้งมีกลไกและกระบวนการอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว โดยใช้กรอบการวิเคราะห์ซึ่ง MCT² สร้างไว้เป็นเครื่องมือ ในการวิเคราะห์

อังกฤษในช่วงเปลี่ยนผ่านของระเบียบโลก,” *ฟ้าเดียวกัน* 7, 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2552), หน้า 152-181. ที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาแทรกแซงการเจรจาติสถานะสงครามระหว่างไทยกับอังกฤษช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ซึ่งเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านของระเบียบโลกที่อเมริกาเริ่มเข้ามาแทนที่อังกฤษ ในการรักษาระเบียบโลก และงานของ กุลลดา เกษบุญชู มีด, *ความขัดแย้งทางการเมืองของไทย...ข้ามไปให้พ้นพลวัตภายใน* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิ 14 ตุลาฯ, 2552). ที่แสดงให้เห็นบทบาทของสหรัฐอเมริกาในฐานะตัวแสดงนำในระเบียบโลก (Pax Americana) ที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเมืองไทยช่วงสงครามเย็น

⁸⁶ โทรเลขจากสถานทูตอเมริกาประจำประเทศไทยที่ชื่อ U.S. Embassy Cable 06Bankok5811, “Thailand: My Meeting with General Sonthi,” Ralph L. Boyce to the Secretary of State (20 September 2006), at <<http://wiki.thaileaks.info/cable/2006/09/06BANGKOK5811.html>> (searched date: 31 January 2012). เป็นตัวอย่างเอกสารลับทางการทูตของกระทรวงต่างประเทศสหรัฐอเมริกาที่รั่วไหลออกมา และถูกเผยแพร่โดยเว็บไซต์วิกิลีกส์ (Wikileaks) แต่ถูกรัฐบาลไทยสั่งห้ามเผยแพร่ในประเทศ ได้กล่าวถึงข้อมูลที่แสดงให้เห็นว่า ความเป็นไปได้ที่ สหรัฐอเมริกาอาจมีส่วนเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางการเมืองในประเทศไทยหลายอย่าง เพราะเอกสารลับทางการทูตที่ Ralph L. Boyce เอกอัครราชทูตอเมริกาประจำประเทศไทย ส่งเป็นโทรเลขกลับไปยังกรุงวอชิงตัน ดี.ซี. ฉบับนี้ได้แสดงให้เห็นว่า อเมริการู้เป็นนัยล่วงหน้าก่อนแล้วว่าประเทศไทยจะเกิดการรัฐประหารขึ้น ก่อนหน้าที่จะมีการรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน 2549 เพราะทูตอเมริกาได้สนทนาเรื่องดังกล่าวกับ พล.อ. สนธิ บุญยรัตกลิน ตั้งแต่วันที่ 31 สิงหาคม 2549 แล้วว่า สหรัฐอเมริกาจะระงับการให้ความช่วยเหลือใดๆต่อไทย ในช่วงที่ปกครองภายใต้รัฐบาลทหาร แต่ภายหลังจากที่ไทยกลับมาปกครองโดยรัฐบาลพลเรือนที่มาจากเลือกตั้งแบบประชาธิปไตย ก็จะมีพื้นฐานการให้ความช่วยเหลือต่างๆกลับมาเช่นเดิม

⁸⁷ ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ก็มีลักษณะเฉพาะตามแบบที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยแบบไทยๆ” (Thai-Style Democracy) ดูรายละเอียดได้ใน Kevin Hewison and Kengkij Kitirianglarp, “‘Thai-Style Democracy’: The Royalist Struggle for Thailand’s Politics,” in Soren Ivarsson and Lotte Isager, *Saying the Unsayable: Monarchy and Democracy in Thailand* (Copenhagen: NIAS Press, 2010), pp. 179-202.

กลไกต่างๆที่ขบวนการมวลชนเสื้อแดงใช้ในการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนแรก คือ กรอบการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัตในการระดม ส่วนที่สอง คือ กรอบการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการต่อสู้ และส่วนที่สาม คือ กรอบการวิเคราะห์วิถีโคจรของการปฏิวัติ ดังที่จะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

กรอบการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัตในการระดม

การวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัตในการระดมในที่นี้ ผู้เขียนจะนำความคิดของ MCT² ที่นำเสนอไว้มาประยุกต์เข้ากับความคิดตามกรอบการวิเคราะห์ Critical IPE ของ Robert W. Cox⁸⁸ เพื่อแสดงให้เห็นว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ/การเมือง/สังคมอย่างกว้างๆ ที่นำมาสู่การก่อตัวของขบวนการมวลชนเสื้อแดงดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน มีพลังทุนนิยมในระดับโลก (World Order) แบบเสรีนิยมใหม่ (neo-liberalism) ซึ่งมีสหรัฐอเมริกาเป็นศูนย์กลางขับเคลื่อนอยู่เบื้องหลังเกี่ยวข้องด้วย ทั้งในทางตรงและทางอ้อม ดังเช่น ในรูปของการแทรกแซงผ่านวิถีทางการทูตของอเมริกา และการส่งผ่านระบบวิธีคิดแบบเสรีนิยมใหม่ที่แทรกซึมผ่านนโยบายทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมขององค์กรระหว่างประเทศรูปแบบต่างๆ ดังเช่น องค์กรการค้าโลก (WTO) ธนาคารโลก กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) รวมถึง สำนักงานส่งเสริมประชาธิปไตยแห่งชาติ (NED) ของสหรัฐอเมริกาด้วย

การระดมปัจจัยต่างๆ ที่ขบวนการมวลชนเสื้อแดงใช้ในการเคลื่อนไหว ประกอบด้วย 4 ประการ กล่าวคือ ประการแรก ลักษณะที่นำมาสู่การคุกคามและโอกาส (*attribution of threat and opportunity*) ในที่นี้มีทั้งที่มาจากภายในขบวนการ (ดังเช่น แกนนำเสื้อแดงและชาวบ้านสมาชิกกลุ่มคนเสื้อแดง) และที่มาจากภายนอกขบวนการ (ดังเช่น เจ้าหน้าที่รัฐ สื่อมวลชน ประชาชนทั่วไป ขบวนการโต้กลับ รวมถึงบทบาทของอเมริกาที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น) ประการที่สอง ความเหมาะสมทางสังคม (*social appropriation*) เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าขบวนการมวลชนเสื้อแดง ประสบความสำเร็จในการระดมปัจจัยที่เอื้อต่อการเคลื่อนไหวต่างๆ เนื่องจากสามารถสร้างฐานทางสังคม (social base) ของขบวนการทั้งที่มีอยู่เดิมและสร้างขึ้นใหม่ได้ โดยใช้เครือข่ายการเลือกตั้งที่มีอยู่เดิมตั้งแต่ยุคพรรคไทยรักไทย ดังเช่น หัวคะแนน นักการเมืองท้องถิ่น กลุ่มอาชีพต่างๆที่ได้รับประโยชน์จากนโยบายของพรรคไทยรักไทย รวมถึงสถานีวิทยุชุมชนต่างๆที่สนับสนุนแนวทางการเคลื่อนไหว ฯลฯ ประการที่สาม การประกอบสร้างทางสังคม (*social construction*) เป็นสิ่งที่ขบวนการ

---

⁸⁸ ผู้เขียนขออนุญาตไม่กล่าวถึงรายละเอียดกรอบแนวคิดของ Cox แต่ผู้สนใจสามารถหาศึกษาเพิ่มเติมได้จาก งานเขียนของ Cox ที่ถือได้ว่าเป็นผลงานชิ้นสำคัญ และได้รับความสนใจในหมู่นักศึกษาด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแบบทวนกระแส (Revisionist) ได้แก่ Robert W. Cox, *Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History* (New York: Columbia University Press, 1987)., Robert W. Cox, "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory," *Millennium: Journal of International Studies* 10, 2 (Summer 1981): 126-155. Robert W. Cox, "Gramsci, hegemony, and international relations: an essay in method (1983)" In Robert W. Cox and Timothy J. Sinclair (eds.), *Approaches to World Order* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), pp. 124-143. และ Robert W. Cox, "Political Economy and World Order: Problems of Power and Knowledge at the Turn of the Millennium," In Richard Stabbs and Geoffrey R.D. Underhill (eds.), *Political Economy and the Changing Global Order* (Oxford: Oxford University Press, 2000), Chapter 1.

มวลชนเสื้อแดงใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการระดมผู้เข้าร่วมการชุมนุม ดังเช่น การสร้างอัตลักษณ์ความเป็น “ไพร่” ของมวลชนเสื้อแดงซึ่งขัดแย้งกับ “อำมาตย์” ของฝ่ายคู่ปรปักษ์ การกำหนดเป้าหมายความชอบธรรมของการเคลื่อนไหว ที่ผูกโยงกับการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย เป็นต้น *ประการที่สี่ การกระทำร่วมอย่างมีนวัตกรรม (innovative collective action)* เป็นการต่อสู้ที่มีเป้าหมายเพื่อดึงดูดความสนใจจากสังคมและสร้างความunamiให้กับฝ่ายตรงข้าม ซึ่งแนวร่วมพันธมิตรของกลุ่มคนเสื้อแดงกลุ่มต่างๆได้แสดงผ่านการชุมนุมรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะที่เป็นการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ของขบวนการ ซึ่งกระบวนการระดมของขบวนการมวลชนเสื้อแดง โดยผ่านกลไกต่างๆดังกล่าว แม้ว่าจะก่อให้เกิดการขยายตัวของขบวนการแต่ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับฝ่ายตรงข้ามด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเกิดจากฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐ หรือขบวนการโต้กลับการเคลื่อนไหวของมวลชนเสื้อแดง ซึ่งอาจนำมาสู่การลดระดับการระดม (demobilization) ของขบวนการเสื้อแดงด้วยเช่นกัน

กรอบการวิเคราะห์การเปลี่ยนรูปแบบการต่อสู้

การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการต่อสู้ของขบวนการมวลชนเสื้อแดง โดยใช้แนวคิดของ McT² เป็นสิ่งที่ทำให้เห็นว่าความขัดแย้งที่เริ่มต้นจากความขัดแย้งในหมู่ชนชั้นนำ (elite) ระหว่างฝ่ายกลุ่มทุนของทักษิณและพวกพ้อง กับฝ่ายชนชั้นนำอนุรักษ์นิยมและเครือข่ายข้าราชการ (network monarchy) ได้ขยายตัวเข้าสู่มวลชนที่ไม่ได้เป็นชนชั้นนำ (non-elite) ของกลุ่มคนเสื้อแดง โดยผ่านกลไก 4 ประการ คือ *ประการแรก การเป็นนายหน้า (brokerage)* ของเครือข่ายต่างๆของกลุ่มคนเสื้อแดง ดังเช่น เครือข่ายการเลือกตั้งของพรรคไทยรักไทยเดิม เครือข่ายวิทยุชุมชน ฯลฯ ได้ทำหน้าที่เชื่อมโยงคนกลุ่มต่างๆในสังคมเข้าสู่การเคลื่อนไหวของขบวนการมวลชนเสื้อแดง โดยเริ่มจากผู้ที่ยื่นขอพรรคไทยรักไทย ก่อนที่จะขยายตัวออกไปสู่คนกลุ่มอื่นๆ ที่อาจมิได้ยื่นขอการทำงานและนโยบายประชานิยมของพรรคไทยรักไทยและทักษิณ แต่ยึดมั่นในวิถีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ตามหลักการที่รัฐธรรมนูญฉบับ 2540 วางไว้ *ประการที่สอง การเปลี่ยนอัตลักษณ์ (identity shift)* ของมวลชนเสื้อแดง เริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ที่ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านในชนบทเปลี่ยนแปลงไป มีความผูกพันกับการเลือกตั้งในระดับต่างๆ จนกระทั่งตระหนักถึงอำนาจของตนที่แสดงผ่านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งผู้แทนราษฎร เพื่อนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายทางเศรษฐกิจต่างๆของรัฐบาลที่ตนพึงพอใจ และภายหลังอัตลักษณ์ของคนเสื้อแดงที่ผูกติดกับการเลือกตั้ง ซึ่งเป็นเพียงฐานคะแนนเสียงให้พรรคไทยรักไทย ก็กลายเป็นอัตลักษณ์ของพลเมืองที่ต่อสู้กับฝ่ายคู่ปรปักษ์ซึ่งก่อการรัฐประหารโค่นล้มพรรคไทยรักไทย โดยมุ่งหวังให้เกิดประชาธิปไตยเสรีที่ยึดติดกับการเลือกตั้ง *ประการที่สาม การทำให้มีความรุนแรงมากขึ้น (radicalization)* เกิดขึ้นจากการต่อสู้ของขบวนการมวลชนเสื้อแดงที่ต้องการโค่นล้มฝ่ายอำมาตย์ ผู้มีบารมีนอกรัฐธรรมนูญ รวมถึงการเรียกร้องให้มีการยุบสภาเพื่อเลือกตั้งใหม่ และนำมาสู่การชุมนุมใหญ่ครั้งสำคัญในปี 2552 และ 2553 ซึ่งสิ้นสุดลงด้วยการปราบปรามด้วยความรุนแรงจากฝ่ายรัฐเพื่อสลายการชุมนุม *ประการที่สี่ การบรรจบกันของขั้วตรงข้ามในการต่อสู้ (convergence)* เป็นผลสืบเนื่องมาจากความรุนแรงที่เกิดขึ้นในช่วงที่มีการปะทะกันของฝ่ายขบวนการเสื้อแดงกับฝ่ายเจ้าหน้าที่รัฐ ได้ทำให้แกนนำเสื้อแดงที่มียึดแนวทาง

สันติเข้าเจรจากับตัวแทนของรัฐบาล แต่ไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างข้อตกลงร่วมกันได้ เพราะเกิดความขัดแย้งขึ้นในหมู่แกนนำเสื้อแดง ที่ไม่เห็นด้วยกับแนวทางที่ใช้ดังกล่าว

กรอบการวิเคราะห์วิถีโคจรของการปฏิวัติ

กรอบการวิเคราะห์วิถีโคจรของการปฏิวัติในที่นี้ ผู้เขียนได้นำแนวความคิดของ McT² มาประยุกต์ร่วมกับแนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำ (hegemony) ของ Gramsci และแนวการวิเคราะห์ Critical IPE ของ Cox เพื่อแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งระหว่างขบวนการมวลชนเสื้อแดง รัฐและขบวนการโต้กลับ ที่เปรียบเสมือนตัวแทนของกลุ่มพลังต่างๆทางสังคม (social forces) ที่ดำรงอยู่ในระบบเศรษฐกิจ-การเมืองของไทย ที่แสดงให้เห็นว่ารัฐหนึ่งๆจะเปิดโอกาสให้อำนาจของระบบทุนนิยมโลกทำงานภายในรัฐได้มากเพียงใด ภายหลังจากได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ และเปิดรับแนวนโยบายการพัฒนาแบบเสรีนิยมใหม่เข้ามาใช้ในประเทศ ซึ่งนำมาสู่การเติบโตของชุมชนชั้นกลางระดับล่าง และกลุ่มทุนใหม่ของทักษิณที่เข้าสู่อำนาจทางการเมือง ซึ่งพยายามช่วงชิงการครองอำนาจนำ (hegemonic power) ภายในพื้นที่ประชาสังคมและสังคมการเมืองกับฝ่ายชนชั้นนำอนุรักษนิยมเดิม จนกระทั่งเกิดการรัฐประหาร 2549 และนำมาสู่การเกิดขบวนการมวลชนเสื้อแดง ซึ่งเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่รุนแรง (radical social movement) มุ่งสู่การปฏิวัติประชาชนของกลุ่มคนเสื้อแดง เพื่อช่วงชิงอำนาจรัฐและต่อต้านสภาพการเมืองและสังคมที่เป็นอยู่ด้วยการสร้างพลังโต้กลับการครองอำนาจนำ (counter hegemony) ขึ้นมา โดยอ้างสิทธิ์ความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย และใช้รูปแบบการต่อสู้ที่เปลี่ยนแปลงจากการประท้วงตามระบอบประชาธิปไตยโดยทั่วไป (protest) ซึ่งไม่ต้องการยึดอำนาจรัฐ มาสู่การต่อสู้ที่มีรูปแบบใกล้เคียงกับการต่อสู้แบบปฏิวัติ (revolutionary contention) มากยิ่งขึ้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงความต้องการละทิ้งระบอบการเมืองเดิม ผ่านทางสถานการณ์ปฏิวัติ (revolutionary situation) ที่ก่อตัวขึ้น ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งระหว่างแนวคิดประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งของกลุ่มคนเสื้อแดงที่กำลังมุ่งหน้าสู่การเป็นประชาธิปไตยแบบมวลชน (Popular Democracy) มากขึ้น กับแนวคิดประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งเป็นประชาธิปไตยแบบไทย (Thai-style Democracy) ที่สอดคล้องกับลักษณะของประชาธิปไตยแบบชนชั้นนำ หรือที่เรียกว่า “พหุราชาธิปไตย” (Polyarchy) ซึ่งมีอเมริกาเป็นผู้ผลักดันอยู่เบื้องหลัง รวมถึงความขัดแย้งระหว่างแนวทางการพัฒนาแบบทักษิณนิมิตกับเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น อนึ่ง กรอบการวิเคราะห์วิถีโคจรของการปฏิวัติของงานวิจัยชิ้นนี้ อยู่บนฐานความคิดเรื่องการปฏิวัติแบบกว้างๆ ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับงานของ Goodwin⁸⁹ และงานของ Goldstone⁹⁰ แต่งานวิจัยนี้จะยึดตามคำนิยามการปฏิวัติของ Goldstone ที่ว่า “การปฏิวัติ (revolution) หมายถึง การเปลี่ยนรูปแบบของสถาบันทางการเมืองต่างๆ และการสร้างเหตุผล (justification) ของผู้มีอำนาจทางการเมืองด้วยการใช้การระดมมวลชน (mass mobilization) ทั้งที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ และการกระทำที่ไม่อยู่ในระเบียบแบบแผนตามปกติ (non-institutionalized

⁸⁹ Jeff Goodwin, *No Othe Way Out: State and Revolutionary Movements, 1945-1991* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), pp. 8-11.

⁹⁰ Jack A. Goldstone, *Revolutions: Toward a Fourth Generation of Revolutionary Theory*, Department of Sociology, University of California-Davis, CA 95616, n.d. Available from <ftp://ns1.ystp.ac.ir/YSTP/1/1/ROOT/DATA/PDF/ECONOMY/goldstone.pdf>

actions) ซึ่งค่อยๆ กัดกร่อนทำลายเหล่าผู้มีอำนาจโดยชอบด้วยกฎหมายที่ดำรงอยู่”⁹¹ นอกจากนี้ยังแบ่งประเภทการปฏิวัติออกเป็น 7 ประเภท ตามงานของ Goldstone โดยใช้จุดมุ่งหมายในการยึดอำนาจรัฐเป็นเกณฑ์ในการแบ่งได้แก่ การปฏิวัติที่ยิ่งใหญ่ (“great” revolutions) ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม เช่นเดียวกับสถาบันทางการเมือง ดังเช่น การปฏิวัติฝรั่งเศส ปี 1789 การปฏิวัติทางการเมือง (political revolutions) ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเพียงแค่สถาบันทางการเมือง การปฏิวัติทางสังคม (social revolutions) คือ การปฏิวัติที่เกี่ยวข้องกับการกบฏ/การก่อจลาจลซึ่งเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติจากชนชั้นล่าง การปฏิวัติชนชั้นนำ (elite revolution) หรือการปฏิวัติจากเบื้องบน (revolutions from above) ซึ่งทำให้เกิดการปฏิรูปทั่วทุกด้าน ซึ่งถูกกระทำให้ลุล่วงโดยชนชั้นนำผู้ควบคุมการระดมมวลชน แต่ถ้าการปฏิวัติที่เข้าไปไม่สามารถสร้างความมั่นคงให้อำนาจได้ ภายหลังจากที่ได้รับชัยชนะชั่วคราว หรือก่อการระดมมวลชนอย่างใหญ่โต (large-scale mobilization) จะเรียกว่า การปฏิวัติ “ล้มเหลว” (failed revolutions) หรือ “ไร้ผลสำเร็จ” (abortive revolutions) ในขณะที่ขบวนการต่อต้านซึ่งไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่การยึดอำนาจรัฐหรือมุ่งเน้นไปที่เพียงแค่บางภูมิภาคหรือประชากรกลุ่มย่อยบางกลุ่ม (sub-population) จะเรียกว่า การก่อกบฏ (rebellion) ถ้าเคลื่อนไหวด้วยความรุนแรง และจะเรียกว่า การประท้วง (protests) ถ้าเคลื่อนไหวโดยสันติเป็นส่วนใหญ่⁹²

4. บทสรุป

แม้ว่าการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐ-ขบวนการ-ขบวนการโต้กลับในระดับสากลจะมีอยู่อย่างมากมาย ดังที่ผู้เขียนได้แสดงให้เห็นแล้ว แต่สำหรับงานศึกษาทางด้านนี้ของไทยยังมีอยู่เพียงเล็กน้อย⁹³ ดังเห็นได้ว่างานวิชาการไทยที่น่าสนใจหลายชิ้น ตัวอย่างเช่น งานวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกที่ศึกษาการเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจน และได้รับการตีพิมพ์ออกมาเป็นหนังสือของ รองศาสตราจารย์ ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง⁹⁴ งานวิจัยของศาสตราจารย์ ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ⁹⁵ ที่ศึกษาการต่อสู้ของขบวนการชาวบ้านที่เกิดขึ้นในยุคร่วมสมัย ฯลฯ ก็ไม่ได้เน้นความสำคัญของปฏิสัมพันธ์อันเกิดขึ้นจากการเคลื่อนไหวของขบวนการชาวบ้านเหล่านี้ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับรัฐและขบวนการโต้กลับรูปแบบต่างๆ แต่กลับให้ความสำคัญกับเรื่องการระดมทรัพยากร การวิเคราะห์ห้องกรการเคลื่อนไหวของขบวนการต่างๆ ตามกระแสทฤษฎีการระดมทรัพยากรแบบตะวันตกเป็นหลัก ยิ่งกว่านั้นคือ เรื่องดังกล่าวกลับกลายเป็นเรื่องตลกร้าย เมื่องานวิชาการของไทยดังกล่าว โดยเฉพาะงานวิจัยของ ศ.ดร.ผาสุกและคณะ ได้กล่าววิพากษ์วิจารณ์ทฤษฎีขบวนการทางสังคมแบบตะวันตกเอาไว้อย่างหนักแน่นในส่วนบทนำ “ว่าด้วยขบวนการทางสังคมและเมืองไทย” ของ

⁹¹ *Ibid*, p. 6.

⁹² *Ibid*, p. 6.

⁹³ ตัวอย่างเช่นงานของ ประจักษ์ ก้องกีรติ ที่อธิบายการเกิดขึ้นและความสำเร็จในการเคลื่อนไหวของขบวนการโต้กลับของพวกเขา ในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ของไทย ดูใน Prajak Kongkirati, “Counter-movements in democratic transition: Thai right-wing movements after the 1973 popular uprising,” *Asian Review* 19 (2006).

⁹⁴ ประภาส ปิ่นตบแต่ง. *การเมืองบนท้องถนน 99 วัน สมัชชาคนจน และประวัติศาสตร์การเดินขบวน ชุมนุมประท้วงในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกริก, 2541.

⁹⁵ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ. *วิถีชีวิต วิถีสู้: ขบวนการประชาชนร่วมสมัย*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ตรัสวิน, 2545.

ผลงานวิจัยชิ้นนี้ว่าไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมในไทยได้อย่างเหมาะสม แต่ในเนื้อหาของผู้ร่วมคณะวิจัยกลับใช้ทฤษฎีที่ตนวิพากษ์วิจารณ์เอาไว้ในตอนต้น เป็นเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์การเคลื่อนไหวของขบวนการต่างๆ ซึ่งปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะ โลกของงานวิชาการไทยที่เน้นการศึกษาทางด้านนี้โดยทั่วไป ยังขาดงานเชิงการทบทวนวรรณกรรมที่ครอบคลุมมากพอ ทั้งในเชิงทฤษฎีและประเด็นสำคัญในการศึกษาทางด้านนี้ (ซึ่งบทความของผู้เขียนชิ้นนี้ก็เป็นการพยายามหนึ่งที่จะทำในเรื่องดังกล่าว แม้ว่าจะเป็นการเริ่มต้นก็ตาม) จึงทำให้เกิดการละเลยความสำคัญของพัฒนาการของแนวการวิเคราะห์ ที่ในปัจจุบันได้ขยายไปสู่การใช้แนวการวิเคราะห์การเมืองแห่งการต่อสู้ (Contentious Politics) ในการศึกษา รวมถึงการให้ความสนใจกับปัจจัยสำคัญต่างๆที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็น “รัฐ” หรือ “ขบวนการโต้กลับ” และที่สำคัญคือการขาดความตระหนักถึงข้อจำกัดของทฤษฎีตามแนวการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคมว่า โดยพื้นฐานแล้วทฤษฎีเหล่านี้ไม่ได้มุ่งเน้นให้เป็นทฤษฎีในระดับกว้างที่อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้ครอบคลุมทุกด้าน (Grand Theory) แต่มีการจำกัดตัวเองให้เป็นแค่ทฤษฎีที่ใช้อธิบายเพียงบางส่วนของขบวนการทางสังคม ดังที่ John D. McCarthy และ Mayer N. Zald สองเจ้าทฤษฎีแห่งสำนักการระดมทรัพยากรอันโด่งดัง เรียกว่าเป็น “A Partial Theory” นั่นเอง⁹⁶ ดังนั้น การนำทฤษฎีในแนวการวิเคราะห์นี้มาใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ในโลกความเป็นจริง ให้มีความครอบคลุมและสมจริงมากขึ้น จึงต้องอาศัยแนวการวิเคราะห์อื่นๆเข้ามาช่วยด้วย จึงจะช่วยลดข้อจำกัดดังกล่าวได้ ซึ่งในที่นี้ผู้เขียนได้นำแนวคิดเกี่ยวกับพลังทุนนิยมในระบบโลก ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศไทย เข้ามาช่วยอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม ที่เกิดขึ้น ดังที่ผู้เขียนได้เสนอเป็นตัวอย่างในกรอบการวิเคราะห์กรณีศึกษาการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนเสื้อแดงในตอนท้ายของบทความ

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กุลลดา เกษบุญชู มีดี, *ความขัดแย้งทางการเมืองของไทย...เข้าไปให้พันพลวัตภายใน* (กรุงเทพฯ: มูลนิธิ 14 ตุลาฯ, 2552).

เกษียร เตชะพีระ, “ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข: ที่มาและที่ไป,” *บทความประกอบปาฐกถาในงานสัมมนาประจำปีของคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เรื่อง “เมืองไทยหลังวิกฤต?: ทิศทางการเมือง การบริหารและการต่างประเทศไทย”* จัดโดย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ณ หอประชุมศรีบูรพา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์, 10 มกราคม 2554.

---

⁹⁶ John D. McCarthy and Mayer N. Zald, "Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory," *American Journal of Sociology* 82, 6 (May 1977), pp. 1212-1241.

ธงชัย วินิจจะกุล, “ข้ามให้พ้นประชาธิปไตยแบบหลัง 14 ตุลา,” *ฟ้าเดียวกัน* 3,4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2548), หน้า 142-164.

ประภาส ปิ่นตบแต่ง, “การลุกขึ้นสู้ของคน ‘ยอดหญ้า’: บทวิเคราะห์ในเชิงมิติการเมือง,” ใน ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา, บก., *Red Why: แต่งทำไม* (กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์, 2553), หน้า 36-55.

ประภาส ปิ่นตบแต่ง, *การเมืองบนท้องถนน 99 วัน สมัชชาคนจน และประวัติศาสตร์การเดินขบวน ชุมนุมประท้วงในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกริก, 2541.

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี และคณะวิจัย, “ทำความเข้าใจกับความคิดทางการเมืองของชาวเสื้อแดงในภาคเหนือ: งานวิจัย” ที่นำเสนอในเวทีย่อย “โครงสร้างการเมืองและความขัดแย้งในสังคมภาคเหนือ” ในการเสวนา “แผ่นดินเดียวกันแต่อยู่คนละโลก?” จัดโดย คณะกรรมการวิจัยสภาแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา ร่วมกับมหาวิทยาลัยภาคีภาคเหนือ ณ ห้องประชุม ม.ล.ต๋อย ชุมสาย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 28 สิงหาคม 2553.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร, “ปาฐกถา หัวข้อ ‘หนึ่งทศวรรษ วิถีชีวิต วิถีสู้: ขบวนการประชาชนร่วมสมัย’” ในการเสวนาเรื่อง “ทบทวนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศไทย” จัดโดย กลุ่มจับตาขบวนการประชาชนสังคมไทย ร่วมกับ ศูนย์ติดตามประชาธิปไตยไทย คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักข่าวประชาธรรมและประชาไท ที่คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ 17 กันยายน 2553.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, *วิถีชีวิต วิถีสู้: ขบวนการประชาชนร่วมสมัย*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ตรีสิริน, 2545.

เวียงรัฐ เนติโพธิ์, “สามเหลี่ยมไม่เขี่ยอันธพาล บริบทเชิงโครงสร้าง ขบวนการคนเสื้อแดง,” *เอกสารประกอบคำบรรยาย “การทำความเข้าใจขบวนการประชาชน” ในการอภิปรายทางวิชาการเรื่อง โศกนาฏกรรมจากราชดำเนินสู่ราชประสงค์*, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 20 มิถุนายน 2553.

อภิชาติ สถิตนิรามัย, “เสื้อแดงคือใคร: มีอบเต็มเงิน ไพร่ หรือชนชั้นกลางใหม่ กับทางแพร่งของสังคมไทย,” ใน ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา, บก., *Red Why: แต่งทำไม* (กรุงเทพฯ: โอเพ่นบุ๊กส์, 2553), หน้า 14-35.

เอกพล เสียงดั่ง, “การกระจายดีสถานะสงครามระหว่างไทยกับอังกฤษในช่วงเปลี่ยนผ่านของระเบียบโลก,” *ฟ้าเดียวกัน* 7, 4 (ตุลาคม-ธันวาคม 2552), หน้า 152-181.

เอกพล เสียงดั่ง, “ผลสะท้อนจากการต่อสู้ของขบวนการคนจนและคนด้อยอำนาจในสังคมไทย ตั้งแต่ปี 2531-2549,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550).

เอกพลณัฐ ญัฐพัชรัตน์, “การเปลี่ยนผ่านกระบวนทัศน์ภายในแนวการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคม?” *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์* 2, 1 (2554), หน้า 82-110.

เอกพลณัฐ ญัฐพัชรัตน์, “พลวัตภายในแนวการวิเคราะห์ขบวนการทางสังคม,” *วารสารสังคมศาสตร์* 43, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2556), หน้า 181-204.

ภาษาอังกฤษ

- Amenta, Edwin and Neal Caren, "The Legislative, Organizational, and Beneficiary Consequences of State-Oriented Challengers" in David A. Snow, Sarah A. Soule, and Hanspeter Kriesi, eds., *The Blackwell Companion to Social Movements* (Malden, MA: Blackwell Publishing, 2004), pp. 461-488.
- Amenta, Edwin, Bruce G. Carruthers, and Yvonne Zylan, "A Hero for the Aged? The Townsend Movement, the Political Mediation Model, and U.S. Old-Age Policy, 1934-1950," *The American Journal of Sociology* 98, 2 (September 1992), pp. 308-339.
- Anderson, Christopher J., Patrick M. Regan, and Robert L. Ostergard, "Political Repression and Public Perceptions of Human Rights," *Political Research Quarterly* 55, 2 (June 2002): 439-456.
- Andrews, Kenneth T., "Movement-Counter-movement Dynamics and the Emergence of New Institutions: The Case of 'White Flight' Schools in Mississippi," *Social Forces* 80, 3 (March 2002), pp. 911-936.
- Andrews, Kenneth T., "Social Movements and Policy Implementation: The Mississippi Civil Rights Movement and the War on Poverty, 1965 to 1971," *American Sociological Review* 66, 1 (February 2001), pp. 71-95.
- Andrews, Kenneth T., "The Impacts of Social Movements on the Political Process: The Civil Rights Movement and Black Electoral Politics in Mississippi," *American Sociological Review* 62,5 (October 1997), pp. 800-819.
- Banaszak, Lee Ann, Karen Beckwith, and Dieter Rucht, "When Power Relocates: Interactive Changes in Women's Movements and States" in Lee Ann Banaszak, Karen Beckwith, and Dieter Rucht, eds., *Women's Movement Facing the Reconfigured State* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), pp. 1-29.
- Burstein, Paul, "Social Movements and Public Policy" in Marco Giugni, Doug McAdam, and Charles Tilly, eds., *How Social Movements Matter* (Indianapolis : University of Minnesota , 1999), pp. 3-21.
- Burstein, Paul, Rachel L. Einwohner, and Jocelyn A. Hollander, "The Success of Political Movements: A Bargaining Perspective" in J. Craig Jenkins and Bert Klandermans, eds., *The Politics of Social Protest: Comparative Perspectives on States and Social Movements* (London: UCL Press, 1995), pp. 275-295.
- Connors, Michael Kelly, *Democracy and National Identity in Thailand*, revised ed. (Copenhagen: NIAS Press, 2007).

- Cox, Robert W., "Gramsci, hegemony, and international relations: an essay in method (1983)" in Robert W. Cox and Timothy J. Sinclair (eds.), *Approaches to World Order* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), pp. 124-143.
- Cox, Robert W., "Political Economy and World Order: Problems of Power and Knowledge at the Turn of the Millennium," in Richard Stabbs and Geoffrey R.D. Underhill (eds.), *Political Economy and the Changing Global Order* (Oxford: Oxford University Press, 2000), Chapter 1.
- Cox, Robert W., "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory," *Millennium: Journal of International Studies* 10, 2 (Summer 1981), pp. 126-155.
- Cox, Robert W., *Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History* (New York: Columbia University Press, 1987).
- Davenport, Christian, "Understanding Covert Repressive Action: The Case of the U.S. Government against the Republic of New Africa," *The Journal of Conflict Resolution* 49, 1(February 2005), pp. 120-140.
- Desai, Manali, "From Movement to Party to Government: Why Social Policies in Kerala and West Bengal are so different," in Jack A. Goldstone, ed., *States, Parties, and Social Movements* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), pp. 170-196.
- Earl, Jennifer, "Tanks, Tear Gas and Taxes: Toward A Theory of Movement Repression," *Sociological Theory* 21, 1(March 2003), pp. 44-68.
- Freeman, Jo, *The Politics of Women's Liberation: A Case Study of An Emerging Social Movement and Its Relation to The Policy Process* (New York: David McKay, 1975).
- Gale, Richard P., "Social Movements and the State: The Environmental Movement, Countermovement, and Government Agencies," *Sociological Perspectives* 29, 2(April 1986): 202-240.
- Gamson, William A., *The Strategy of Social Protest*, 2nd ed. (Belmont, California : Wadsworth, 1990[1975]).
- Glen, John K., "Parties out of Movements: Party Emergence in Postcommunist Eastern Europe," in Jack A. Goldstone, ed., *States, Parties, and Social Movements* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), pp. 147-169.
- Goldstone, Jack A., "Introduction: Bridging Institutionalized and Noninstitutionalized Politics" in Jack A. Goldstone, ed., *States, Parties and Social Movements* (Cambridge: Cambridge University Press, 2003), pp. 1-24.

- Goldstone, Jack A., *Revolutions: Toward a Fourth Generation of Revolutionary Theory*. Department of Sociology, University of California-Davis, CA 95616, n.d. Available from <ftp://ns1.ystp.ac.ir/YSTP/1/1/ROOT/DATA/PDF/ECONOMY/goldstone.pdf>
- Goodwin, Jeff, *No Othe Way Out: State and Revolutionary Movements, 1945-1991* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001).
- Hewison, Kevin and Kengkij Kitirianglarp, “ ‘Thai-Style Democracy’: The Royalist Struggle for Thailand’s Politics,” in Soren Ivarsson and Lotte Isager, *Saying the Unsayable: Monarchy and Democracy in Thailand* (Copenhagen: NIAS Press, 2010), pp. 179-202.
- Huntington, Samuel P., *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century* (Oklahoma: University of Oklahoma Press, 1992).
- Jenkins, J. Craig, “Social Movements, Political Representation, and the State: An Agenda and Comparative Framework,” in J. Craig Jenkins and Bert Klandermans, eds., *The Politics of Social Protest: Comparative Perspectives on States and Social Movements* (London: UCL Press, 1995), pp. 14-35.
- Keyes, Charles F., “From Peasant to Cosmopolitan Villagers: Refiguring the ‘Rural’ in Northeastern Thailand,” *Paper presented at the conference on “Revisiting Agrarian Transformations in Southeast Asia,”* Chiang Mai, Thailand, May 2010.
- Kitschelt, Herbert P., “Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-Nuclear Movements in Four Democracies,” *British Journal of Political Science* 16, 1 (January 1986), pp. 57-85.
- Kriesi, Hanspeter and Dominique Wisler, “The Impact of Social Movements on Political Institutions:A comparison of the Introduction of Direct Legislation in Switzerland and the United States” in Marco Giugni, Doug McAdam, and Charles Tilly, eds., *How Social Movements Matter* (Indianapolis : University of Minnesota , 1999), pp. 42-65.
- Kriesi, Hanspeter, “The Political Opportunity Structure of New Social Movements: Its Impact on Their Mobilization” in J. Craig Jenkins and Bert Klandermans, eds., *The Politics of Social Protest: Comparative Perspectives on States and Social Movements* (London: UCL Press, 1995), pp. 167-198.
- Kullada Kesboonchoo Mead, *The Rise and Decline of Thai Absolutism* (London: RoutledgeCurzon, 2004).
- Kwanja, Marwan, “Repression and Popular Collective Action: Evidence from the West Bank,” *Sociological Forum* 8, 1 (March 1993), pp. 47-71.

- Lipsky, Michael, "Protest as a Political Resource," *The American Political Science Review* 62, 4 (December 1986), pp. 1144-1158.
- Lo, Clarence Y. H., "Countermovements and Conservative Movements in Contemporary U.S.," *Annual Review of Sociology* 8 (1982), pp. 107-134.
- Maguire, Diarmuid, "Opposition Movements and Opposition Parties: Equal Partners or Dependent Relations in the Struggle for Power and Reform?," in J. Craig Jenkins and Bert Klandermans, eds., *The Politics of Social Protest: Comparative Perspectives on States and Social Movements* (London: UCL Press, 1995), pp. 199-228.
- McAdam, Doug, Sidney Tarrow and Charles Tilly, *Dynamics of Contention* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001).
- McCargo, Duncan, "Network monarchy and legitimacy crises in Thailand," *The Pacific Review* 18, 4 (December 2005), pp. 499-519.
- McCarthy, John D. and Mayer N. Zald, "Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory," *American Journal of Sociology* 82, 6 (May 1977), pp. 1212-1241.
- McVeigh, Rory, Michael R. Welch and Thoroddur Bjarnason, "Hate Crime Reporting as a Successful Social Movement Outcome," *American Sociological Review* 68, 6 (December 2003), pp. 843-867.
- Meyer, David S. and Suzanne Staggenborg, "Movements, Countermovements, and the Structure of Political Opportunity," *American Journal of Sociology* 101, 6 (May 1996): 1628-1660.
- Mottl, Tahi L., "The Analysis of Countermovements," *Social Problems* 27, 5 (June 1980), pp. 620-635.
- Naruemon Thabchumpon, "Contested Political Networks: The Study of the Yellow and the Red in Thailand's Politics," *A draft paper submitted to the International Workshop on Political Networks in Asia, under the framework of Global COE (Center of Excellence), "The Transferability of East Asian Developmental Strategies and State Building"*, 14 May 2010, National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS), Tokyo, Japan.
- Nattapoll Chaiching, "The Monarchy and the Royalist Movement in Modern Thai Politics, 1932-1957," in Soren Ivarsson and Lotte Isager, *Saying the Unsayable: Monarchy and Democracy in Thailand* (Copenhagen: NIAS Press, 2010), pp. 147-178.
- Opp, Karl-Dieter and Wolfgang Roehl, "Repression, Micromobilization, and Political Protest," *Social Forces* 69, 2 (December 1990), pp. 521-547.

- Patterson, Jame T., *America's Struggle Against Poverty 1900-1994* (Cambridge, Mass: Havard University Press, 1995).
- Petras, James and Henry Veltmeyer, *Social Movements and State Power: Argentina, Brazil, Bolivia, Ecuador* (London: Pluto Press, 2005).
- Pichardo, Nelson A., "The Power Elite and Elite-Driven Countermovements: The Assoiated Farmers of California during the 1930s," *Sociological Forums* 10, 1 (March 1995), pp. 21-49.
- Piven, Frances Fox and Richard A. Cloward, *Regulating The Poor:The Functions of Public Welfare*, 2nd ed. (New York: Vintage,1993).
- Piven, Frances Fox and Richard A. Cloward, *The New Class War:Reagan's Attack on the Welfare State and Its Consequences* (New York: Pathenon, 1982).
- Prajak Kongkirati, "Counter-movements in democratic transition: Thai right-wing movements after the 1973 popular uprising,' *Asian Review* 19 (2006).
- Schumaker, Paul D., "Policy Responsiveness to Protest-Group Demands," *The Journal of Politics* 37, 2 (May 1975), pp. 488-521.
- Thalhammer, Kristina E., "I'll take the High Road: Two Pathways to Altruistic Political Mobilization Against Regime Repression in Argentina," *Political Psychology* 22, 3 (September 2001), pp. 493-519.
- Thongchai Winichakul, *Siam Mapped: A History of the Geo-body of a Nation* (Chiang Mai: Silkworm Books, 1998)., Kullada Kesboonchoo Mead, *The Rise and Decline of Thai Absolutism* (London: RoutledgeCurzon, 2004).
- U.S. Embassy Cable 06Bankok5811, "Thailand: My Meeting with General Sonthi," Ralph L. Boyce to the Secretary of State (20 September 2006), at <<http://wiki.thaileaks.info/cable/2006/09/06BANGKOK5811.html>> (searched date: 31 January 2012).
- Zald, Mayer N. and Bert Useem, "Movement and Countermovement Interaction: Mobilization, Tactics, and State Involvement," In Mayer N. Zald and John D. McCarthy, *Social Movements in an Organizational Society*, 5th printing (New Brunswick, NJ: Transaction Publisher, 2009[1987]), pp. 247-272.
- Zald, Mayer N., "Macro Issues in Theory of Social Movements: SMO Interaction, The Role of Counter-Movements and Cross-National Determinants of the Social Movement Sectors," Working Paper No. 204. (Ann Arbor, MI: Center for Research of Social Organization, University of Michigan, 1979).